

2021

ARCHEOLOGIENOTA Limburgstraat Te Gent (Oost-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 701

Laurens Van Damme

David Janssens

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 701

Archeologienota Limburgstraat te Gent (Oost-Vlaanderen).

DAVID JANSSENS & LAURENS VAN DAMME

Colofon

Uitgever	ADEDE bv
Jaar van uitgave	2021
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Niels Janssens
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bv. ADEDE bv is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 9 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 9 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 9 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 9 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 10 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 11 -
2.6	Randvoorwaarden	- 11 -
2.7	Werkwijze	- 11 -
3	Assessmentrapport.....	- 34 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 34 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 37 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 37 -
3.2.2	Quartaair geologisch	- 39 -
3.2.3	Bodem	- 40 -
3.2.3.1	Bodemtypekaart.....	- 40 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie	- 40 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 41 -
3.2.3.4	Landgebruik	- 42 -
3.2.3.5	Gewestplan.....	- 43 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 45 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 45 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 48 -
3.3.2.1	Panoramisch zicht op Gent (1534)	- 48 -
3.3.2.2	Kaart van Jacob Van Deventer (1559)	- 50 -
3.3.2.3	Kaart van Braun & Hogenberg (1641)	- 51 -
3.3.2.4	Kaart van Fricx	- 52 -
3.3.2.5	Stadskaart van Fricx, 1708.....	- 53 -
3.3.2.6	Kaart van Villaret	- 54 -
3.3.2.7	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 55 -

3.3.2.8	Kaarten van Goethals (1796) & De Vreese (1799)	- 57 -
3.3.2.9	Primitief Kadaster (1830 – 1833).....	- 58 -
3.3.2.10	Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)	- 59 -
3.3.2.11	Kaart van Saurel (1841)	- 60 -
3.3.2.12	Kaart van Saurel (1878).	- 61 -
3.3.2.13	Kaart van Hoste (1896-1899).....	- 62 -
3.3.2.14	Kaart van Vanderpoorten (1923).....	- 63 -
3.3.1	Luchtfoto 1971	- 64 -
3.3.2	Luchtfoto 1979-1990	- 65 -
3.3.3	Luchtfoto 2000-2003	- 66 -
3.3.4	Luchtfoto 2008-2011	- 67 -
3.3.5	Luchtfoto 2020	- 68 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 69 -
3.4.1	Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving.....	- 70 -
3.4.2	CAI Indicatoren	- 73 -
4	Besluit	- 81 -
5	Bibliografie.....	- 82 -
6	Lijst van figuren	- 85 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2021D359
Site	Gent – Limburgstraat
Projectsigle ADEDE	GEN-LIM
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgwerven	Sloop handelspand en nieuwbouw met kelder
Uitvoerder	ADEDE bv
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	David Janssens 2018/00215
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bv
Bibliografische referentie	Janssens, D., Van Damme, L., 2021, Archeologienota Limburgstraat te Gent (Oost- Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 701, Gent.
Grootte projectgebied	± 367m ²
Periode uitvoering	April 2021
Themen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Verstoorde zones	Het projectgebied is volledig bebouwd en verhard.

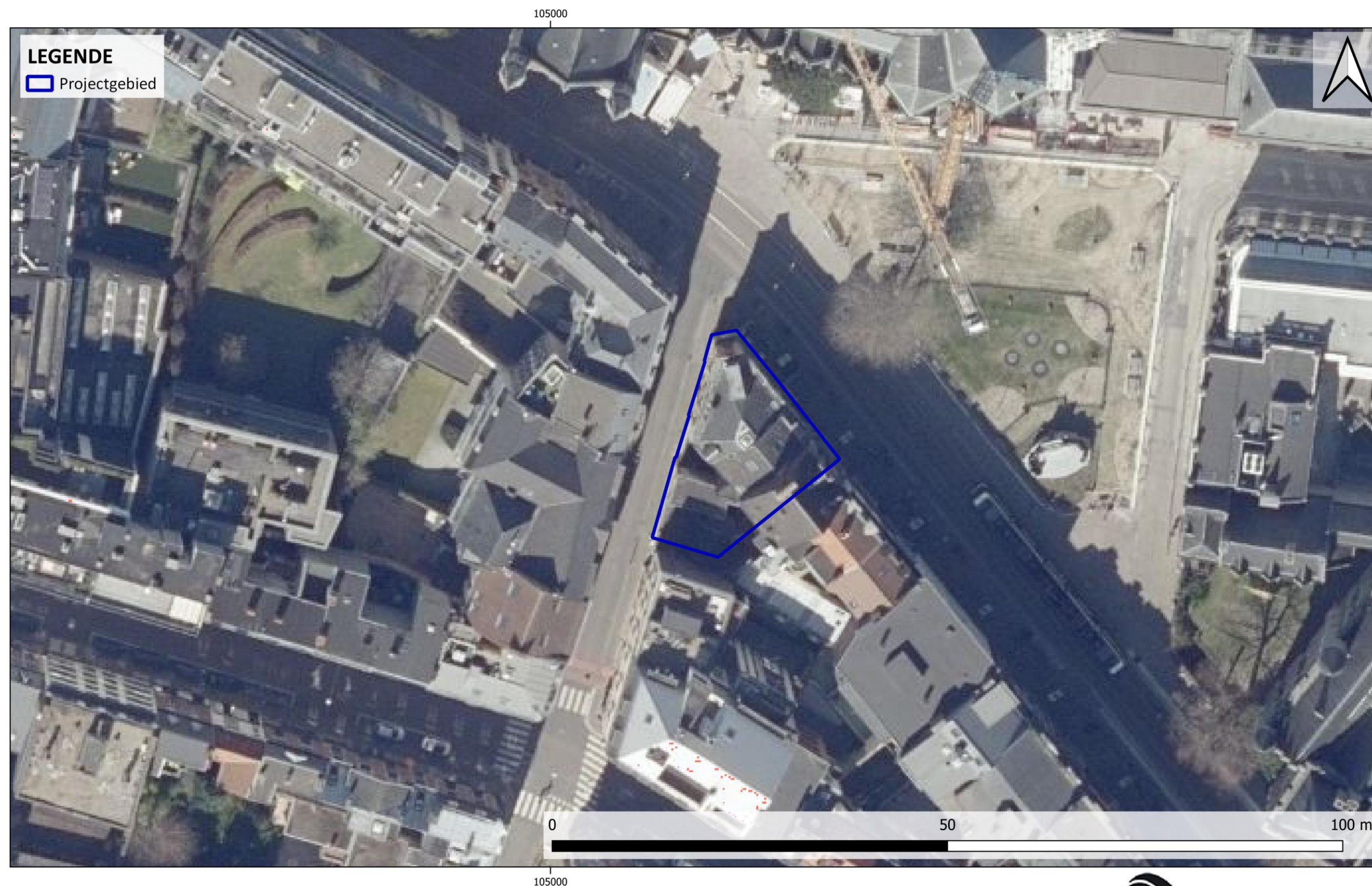

Gent - Limburgstraat

aangemaakt: 28 april 2021
bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

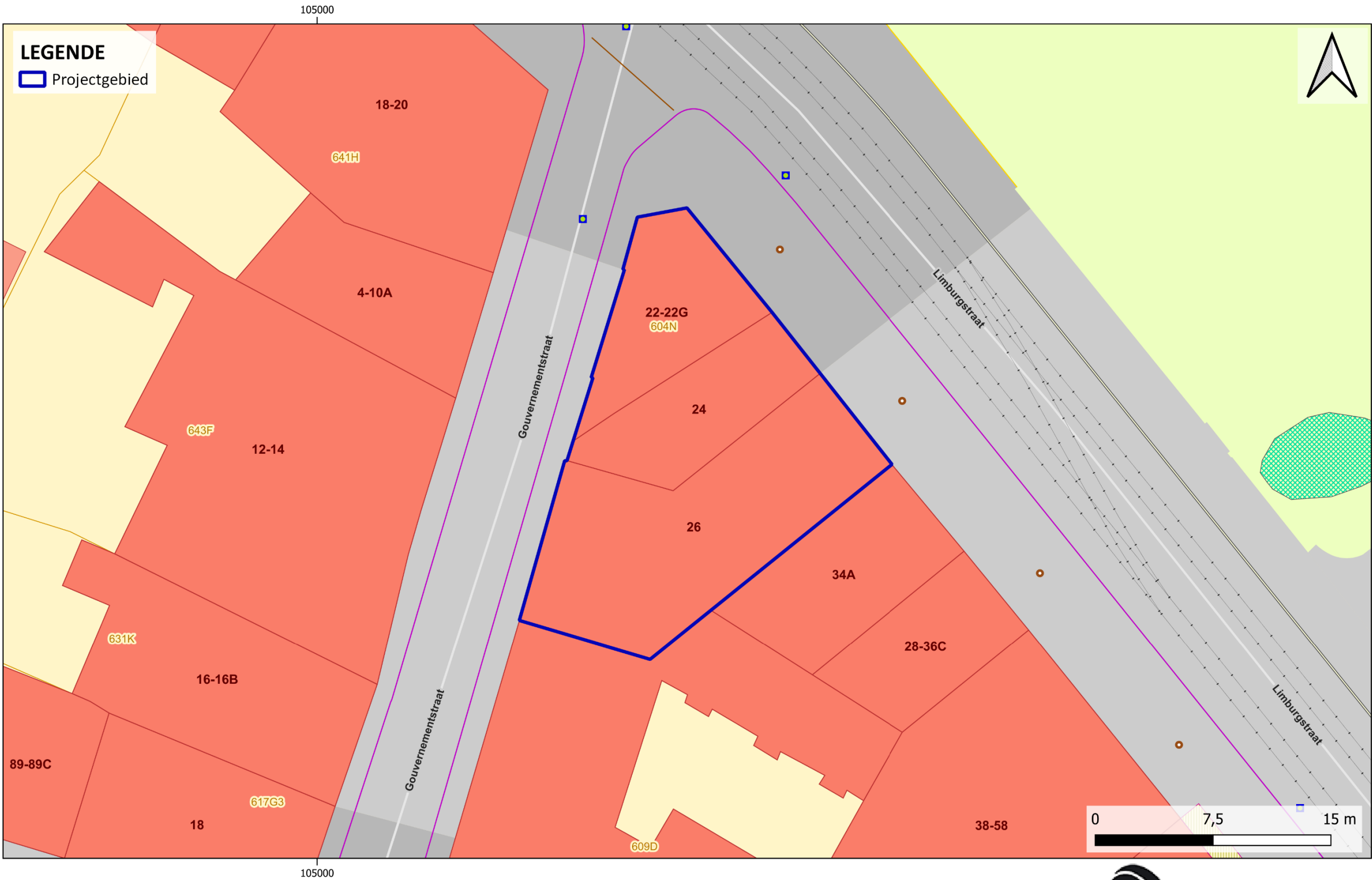

Gent - Limburgstraat

aangemaakt: 28 april 2021
bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Gent - Limburgstraat

aangemaakt: 28 april 2021

bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het projectgebied werd vooralsnog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Wel zijn voor de ruime omgeving van het projectgebied archeologische waarden gekend. Deze worden besproken in het assessment.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag voor een stedenbouwkundige handeling binnen een vastgestelde archeologische zone waar de oppervlakte van de percelen 300m² overschrijden en de ingreep in de bodem meer dan 100m² bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Het projectgebied is gelegen op de hoek van de Limburgstraat en de Gouvernmentstraat en is momenteel volledig bebouwd.

Het plangebied bestaat uit huisnummers 22-22G-24-26.

Huisnummers 22-22G: Momenteel is hierin een Italiaans restaurant gevestigd. Het gebouw is een hoekhuis met drie bouwlagen van respectievelijk drie, één en vier traveeën onder lichthellend afgesnuit dak (kunstleien) met dakkapel op afgesnute hoektravee, uit einde 19de eeuw en sinds 2009 vastgesteld bouwkundig erfgoed¹. Het gebouw is aan de straatzijde over 11.51 x 5.19m onderkelder tot een diepte van 2.15 meter.

Huisnummer 24: Momenteel is hierin een koffiebar gevestigd. Het gaat om een breedhuis van twee traveeën met drie bouwlagen en pseudomansardedak (kunstleien) met uitgewerkte dakkapel, uit het vierde kwart van de 19de eeuw. Bepleisterde en geschilderde lijstgevel met kroon- en tandlijst op klossen, horizontaal geleed door balkon met ijzeren leuning tussen postamenten op zware uitgelengde consoles boven de begane grond met winkelpui. Rechthoekige bovenvensters gevat in stucomlijsting met oren en bekronend gebogen fronton op consoles op de tweede bouwlaag². Sinds 2009 vastgesteld bouwkundig erfgoed. Het gebouw is onderkelder tot 2.22m diepte.

Huisnummer 26: Enkelhuis in neo-Vlaamserenaissance-stijl, van twee ongelijke travee met drie bouwlagen onder een steil zadeldak (leien) met rijk versierde dakvenster en dakkapelletje, gesigeneerd en gedateerd: "architect Adrien Ledoux/ 1891". Baksteenarchitectuur met overvloedig gebruik van natuursteen voor vensters en deuromlijstingen. Breed markant zijrisaliet afgelijnd met hoekblokken: gekoppelde omlijste rondboogvensters met rankwerk in middenzwikken, loggia met bekronende bedaking en balustrade op de bovenverdieping, ten slotte bekronend dakvenster met rijk versierde puntgevel met krulmotieven, obelisk, frontons, cartouches en médaillon met buste. Smalle deurtravee met korfboogdeur gevat in een overlagen omlijsting met druiplijst op uitgelengde consoles en door putti geflankeerd bekronend bovenlicht met gebogen fronton. Vastgesteld als bouwkundig erfgoed sinds 2009³. Het gebouw is aan de straatzijde over 12.8 x 4.72m onderkelder tot een diepte van 0.65 meter.

De aan de Limburgstraat achterliggende ruimtes met keuken en verbruikzaal zijn momenteel niet onderkelder.

¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/25350>

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/25351>

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/25352>

2.5 Beschrijving geplande werken

De geplande werken zullen besproken worden per huisnummer voor wat betreft de gedeeltes langsheen de Limburgstraat.

Zo zal ter hoogte van huisnummer 22-22G over een oppervlakte van ca. 10m² een Regenwaterput met inhoud van 5.000 liter geplaatst worden binnen de bestaande kelder. Hier zullen geen ingrepen plaatsvinden⁴.

Ter hoogte van huisnummer 22 zullen geen aanpassingen plaatsvinden.

Ter hoogte van huisnummer 24 zal de bestaande kelder met zo'n 35cm verdiept worden zodat deze tot 1 meter onder het huidige maaiveld komt te liggen. Hiervoor zal de bestaande bebouwing gesloopt worden.

Achterliggend zullen eveneens de aanwezige structuren gesloopt worden en zal een kelderniveau met een diepte van 1.6 meter ten opzichte van het huidige maaiveld ingericht worden. In het kader van deze inrichting worden de achterzijdes van nummers 22-22G en 24 gedeeltelijk gesloopt. Deze ingrepen vinden plaats over een oppervlakte van 170m². Hierboven wordt een binnenplaats, handelsruimte en fietsenstallingen voorzien met een trap naar het lager gelegen niveau.

2.6 Randvoorwaarden

Gezien eventuele bestaande bebouwing en verharding dient verwijderd te worden alvorens verder archeologisch onderzoek te kunnen uitvoeren, wordt deze archeologienota opgesteld in uitgesteld traject.

2.7 Werkwijze

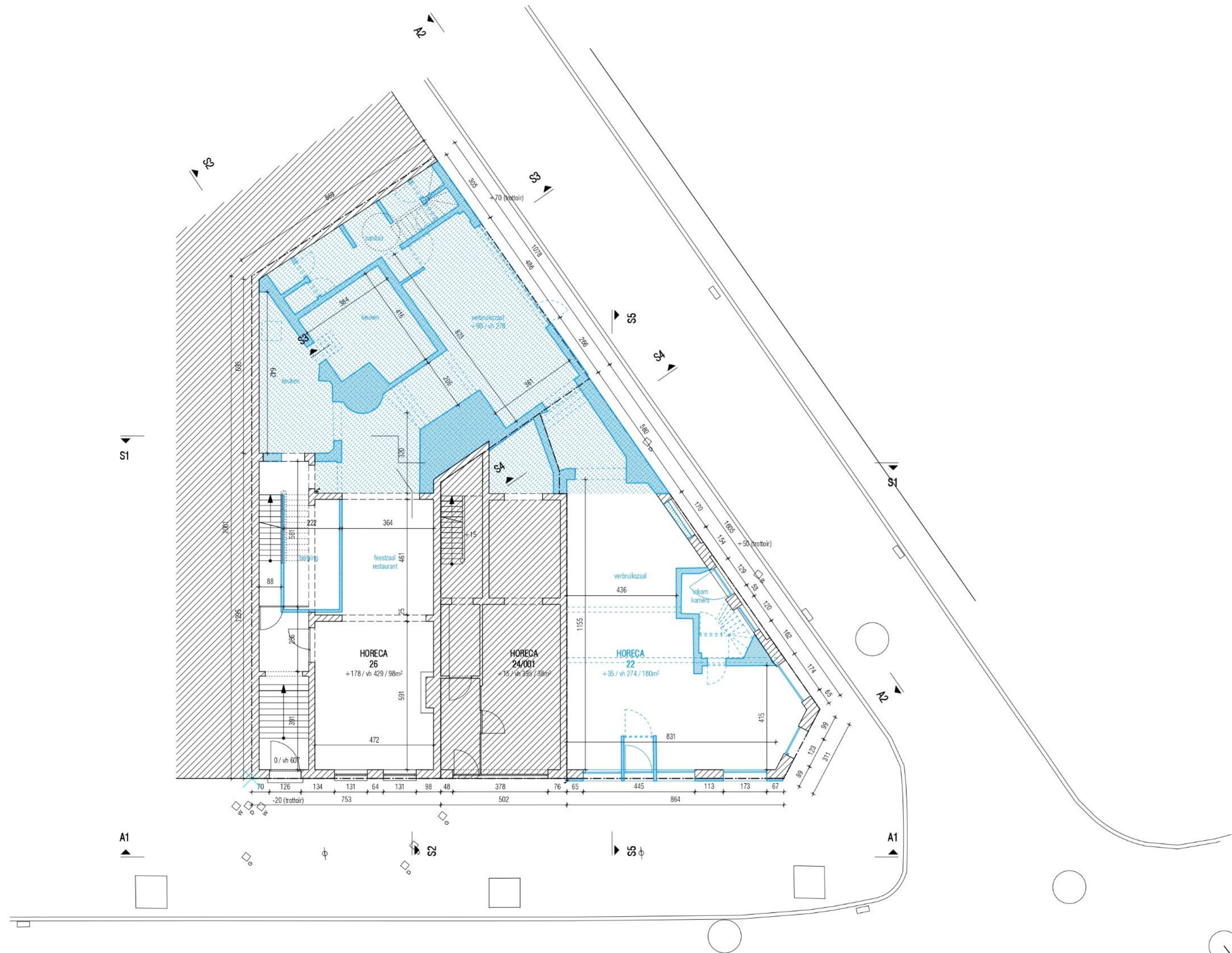
Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt

⁴ Info opdrachtgever

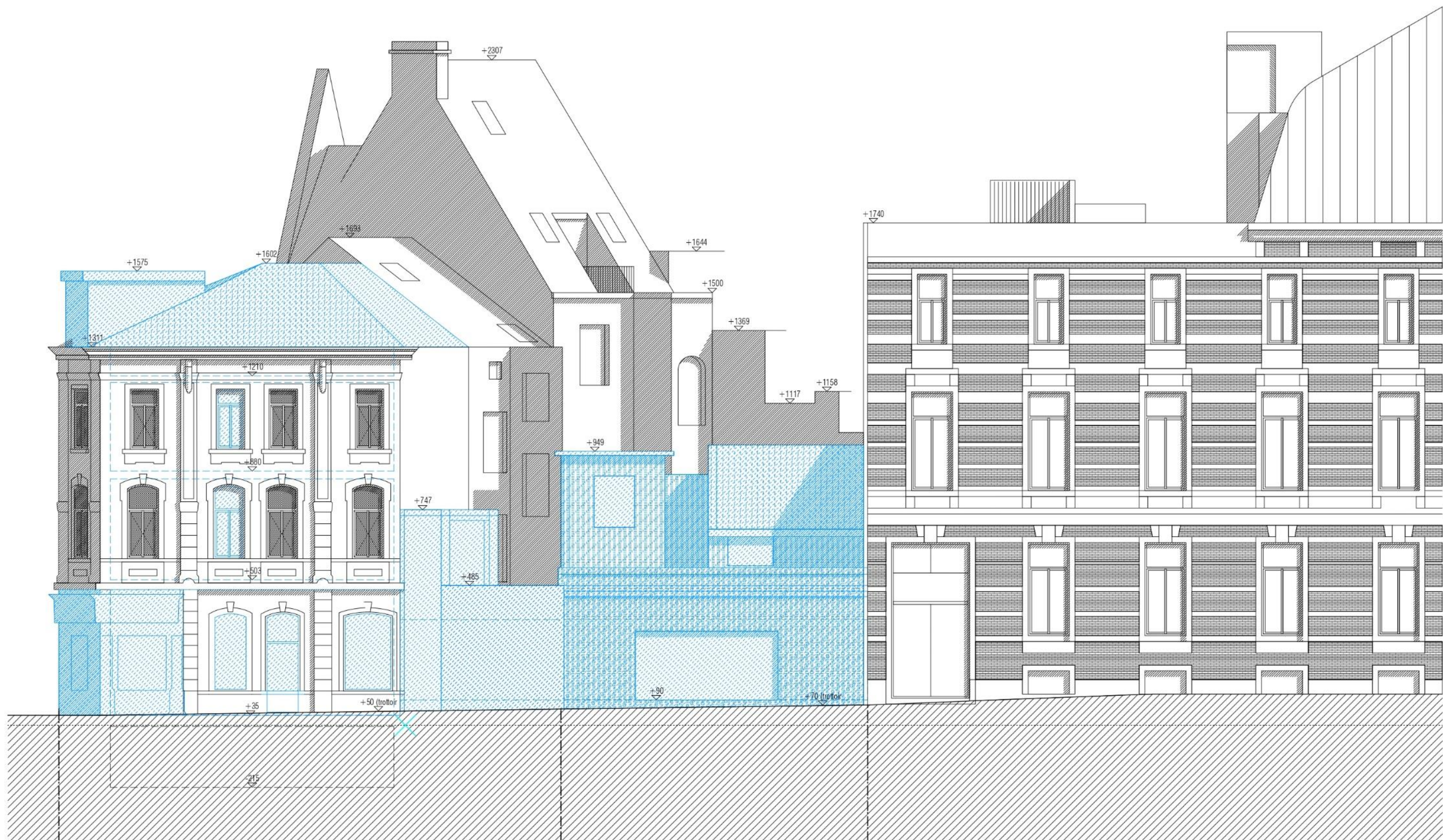
vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

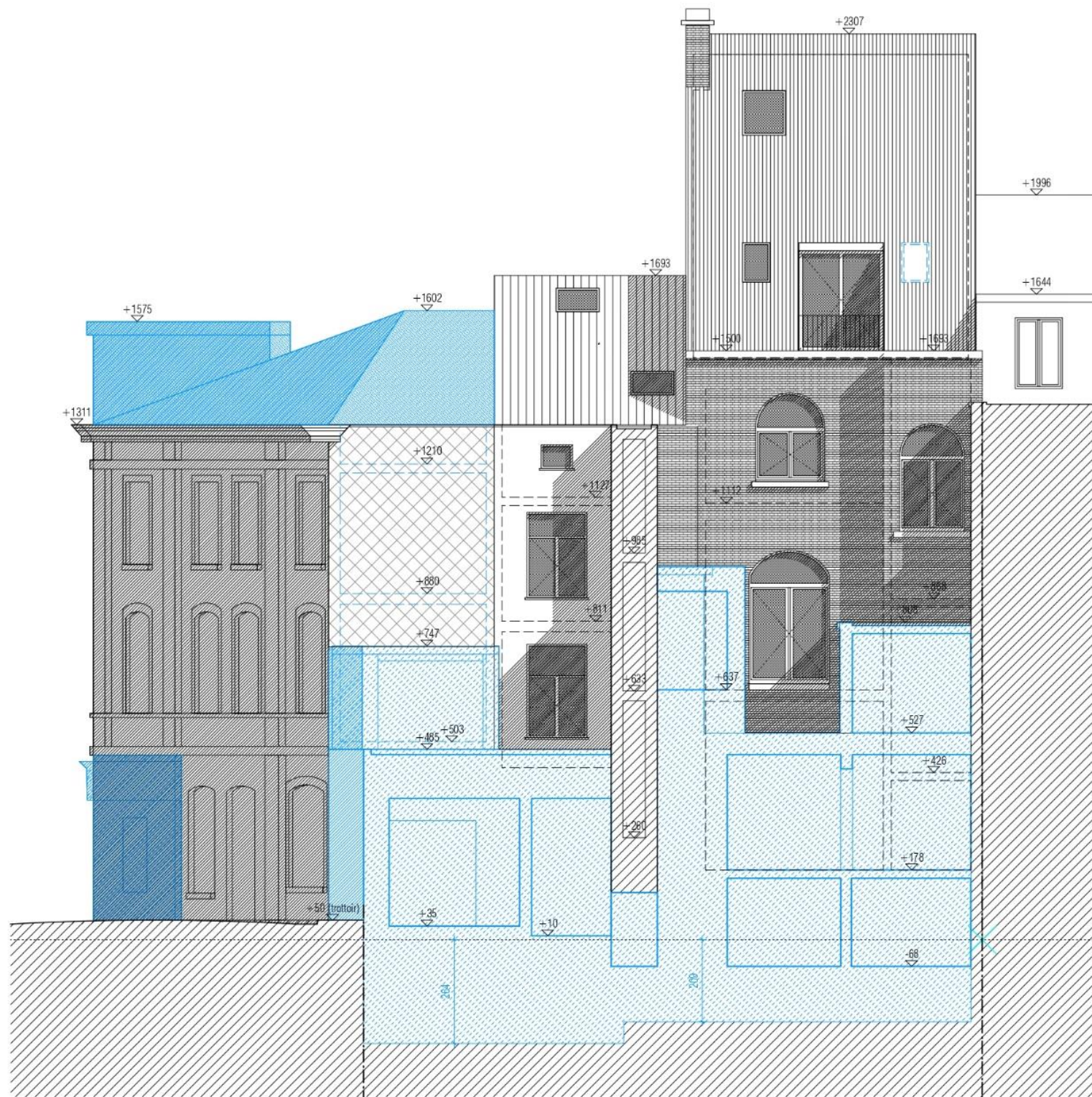
Overzicht geconsulteerde kaarten:

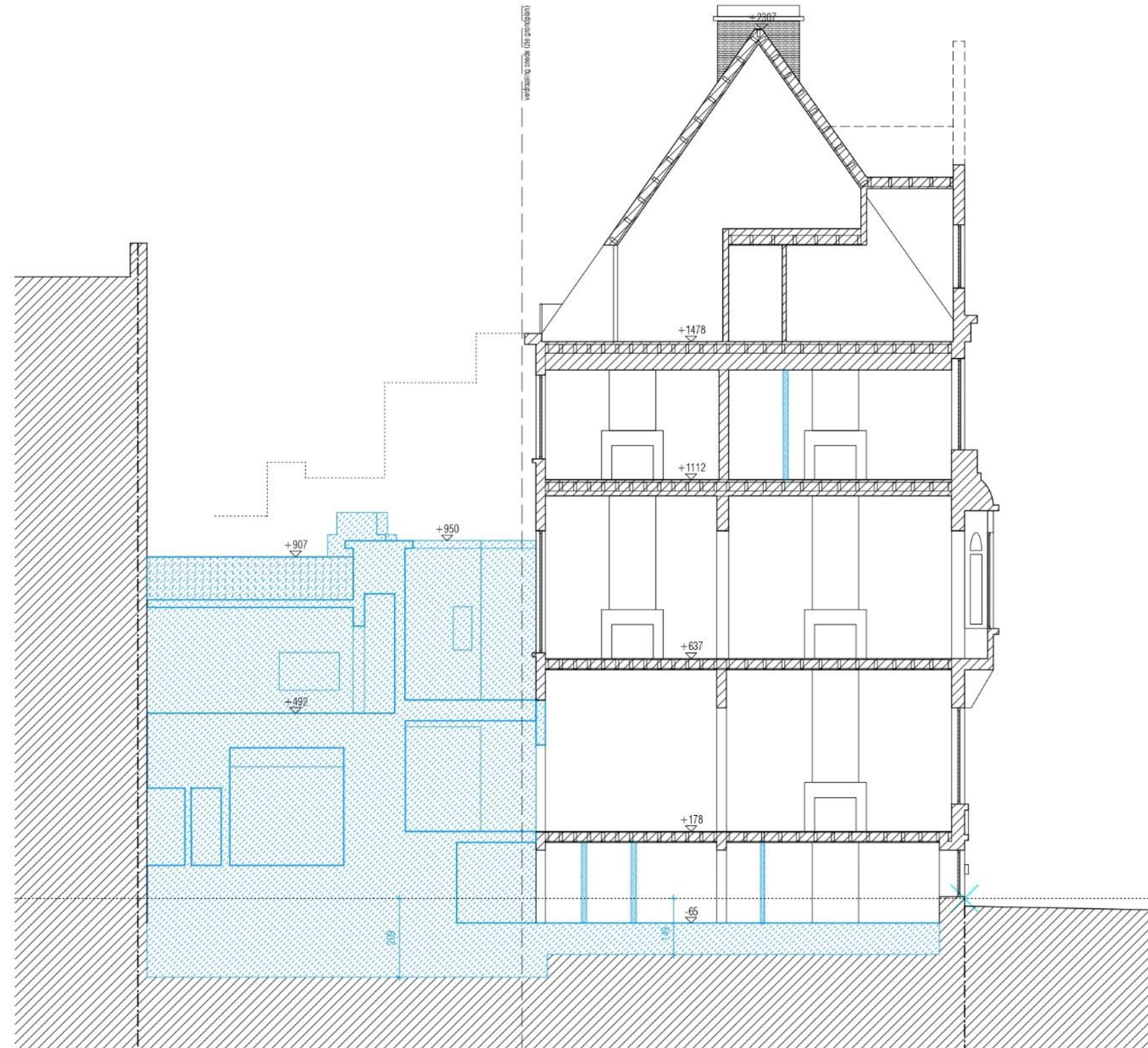
- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede bestaande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart
 - Quartair geologische kaart
 - Bodemtypekaart
 - Potentiële bodemerosiekaart
 - Erosiegevoeligheidskaart
 - Bodemgebruiksbestand
 - Gewestplan
- Historische situering:
 - Historische kaarten
 - Luchtfoto's
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris Onroerend Erfgoed

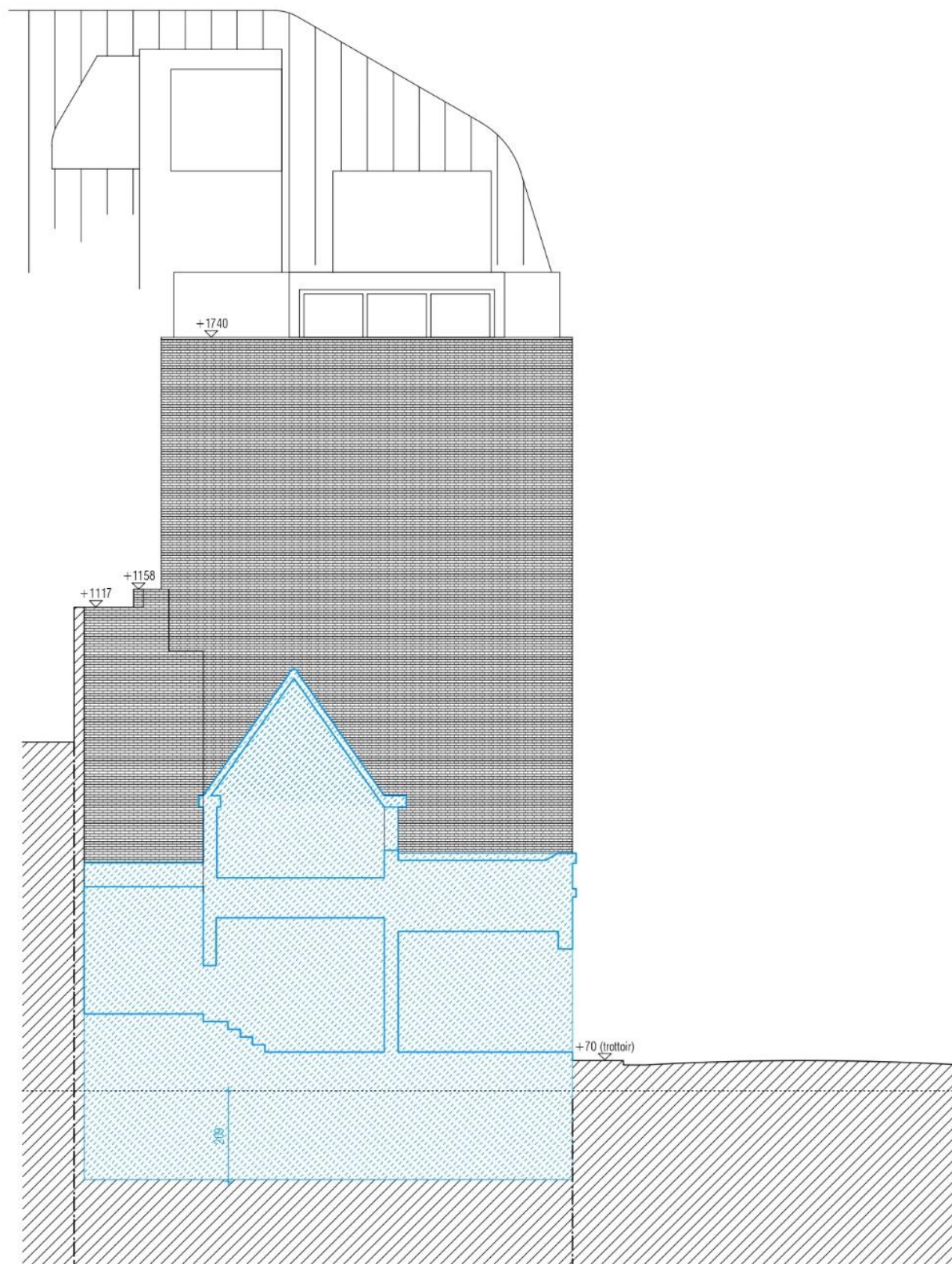

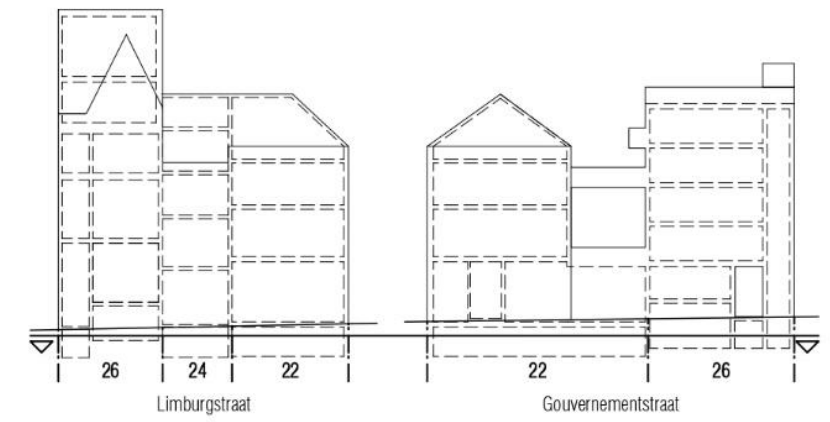
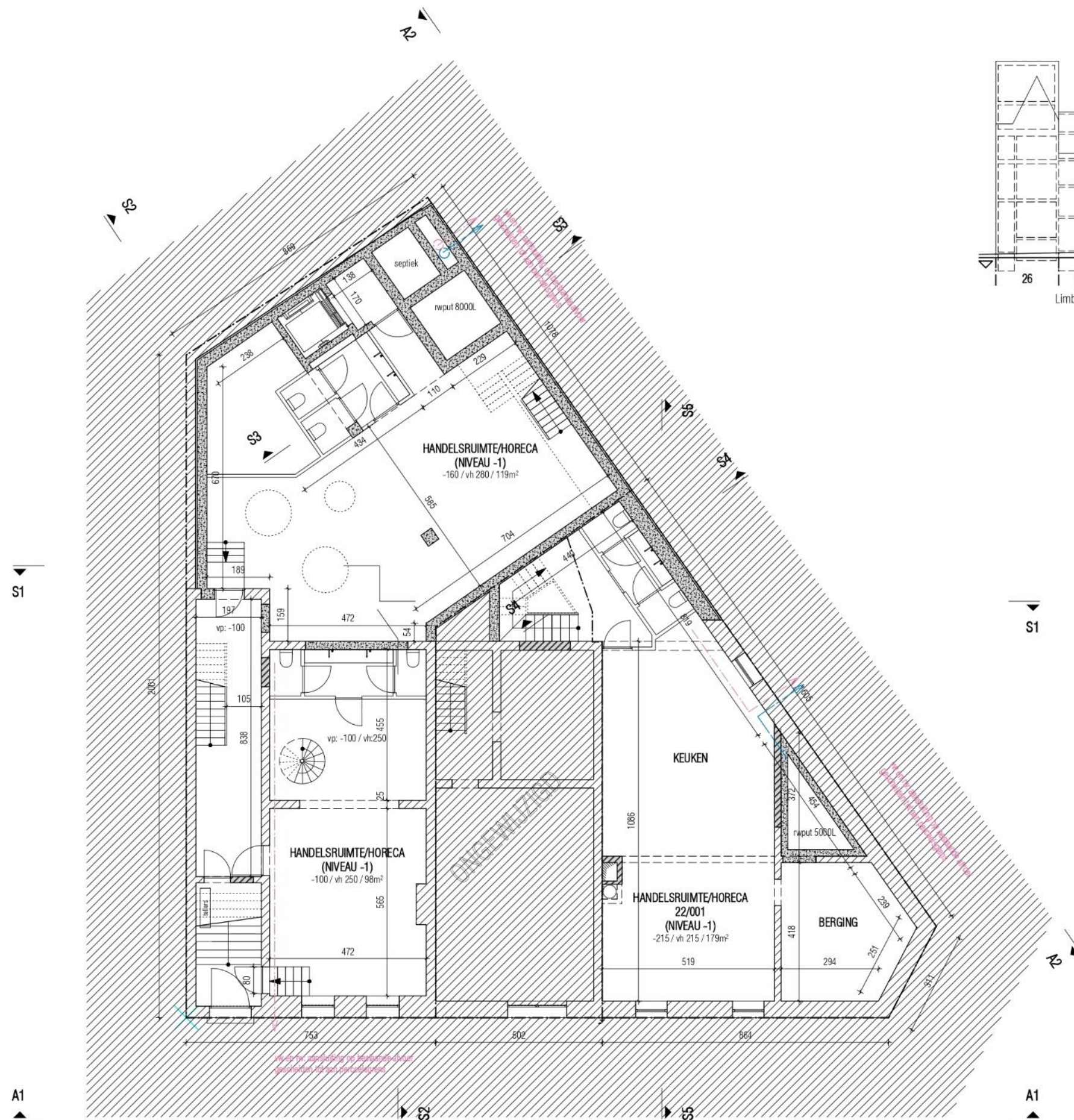

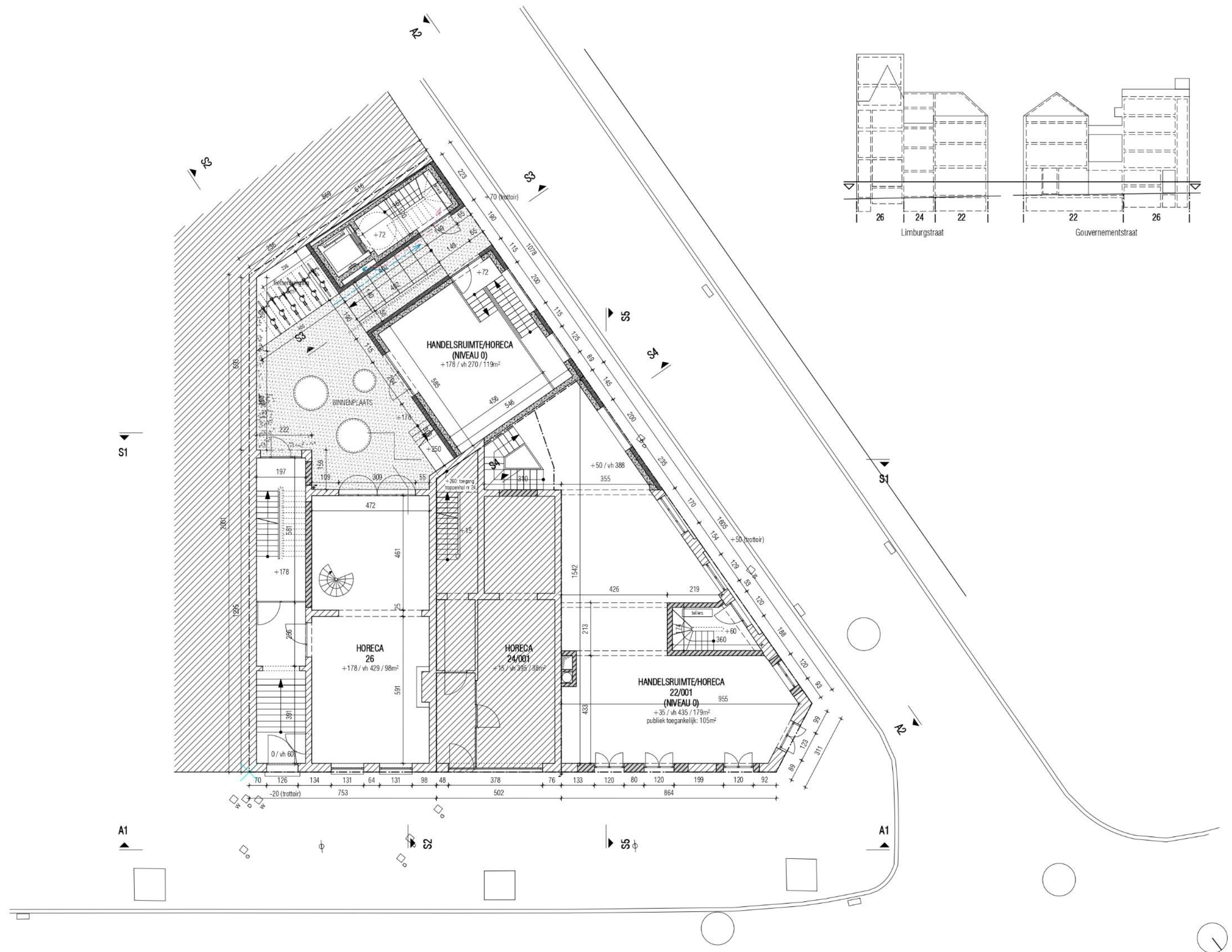

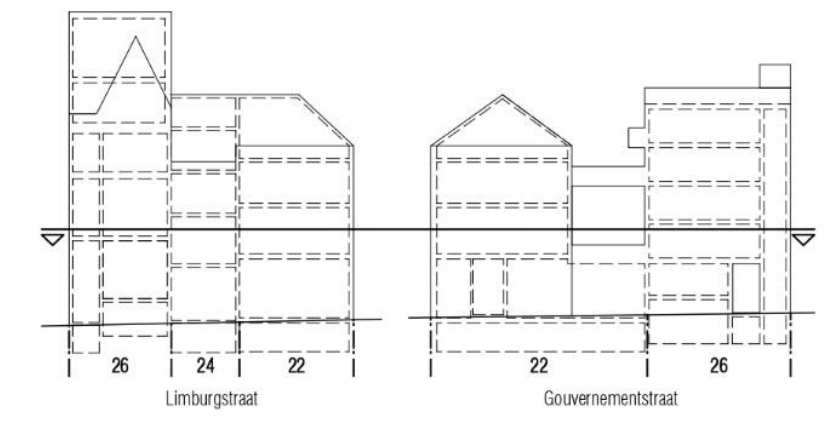
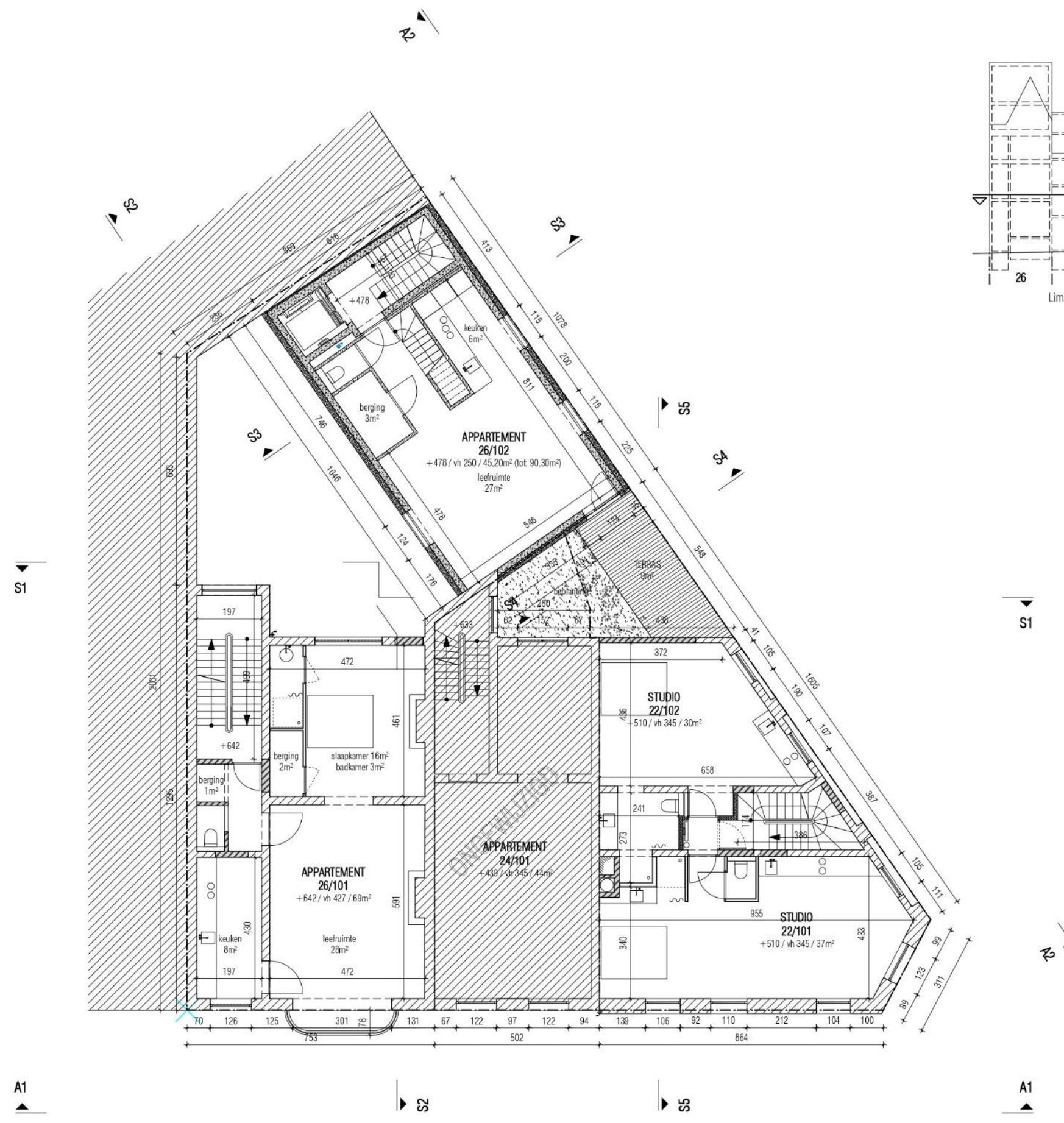

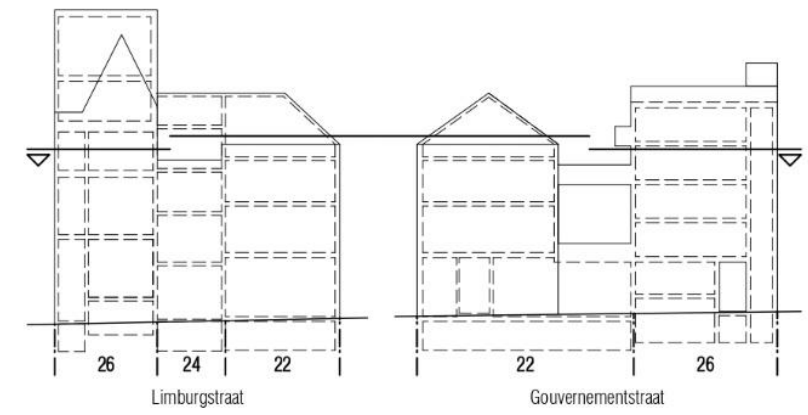
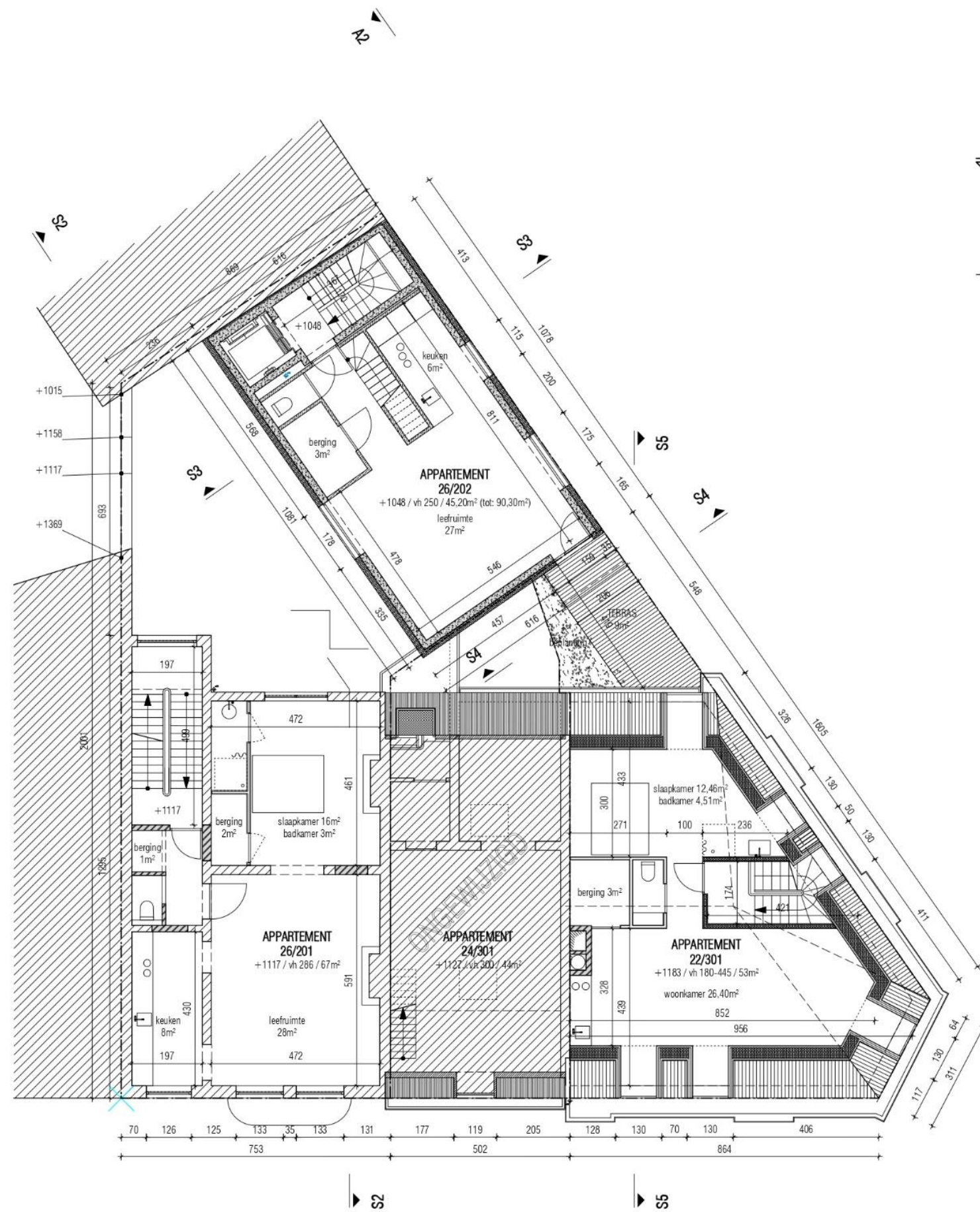

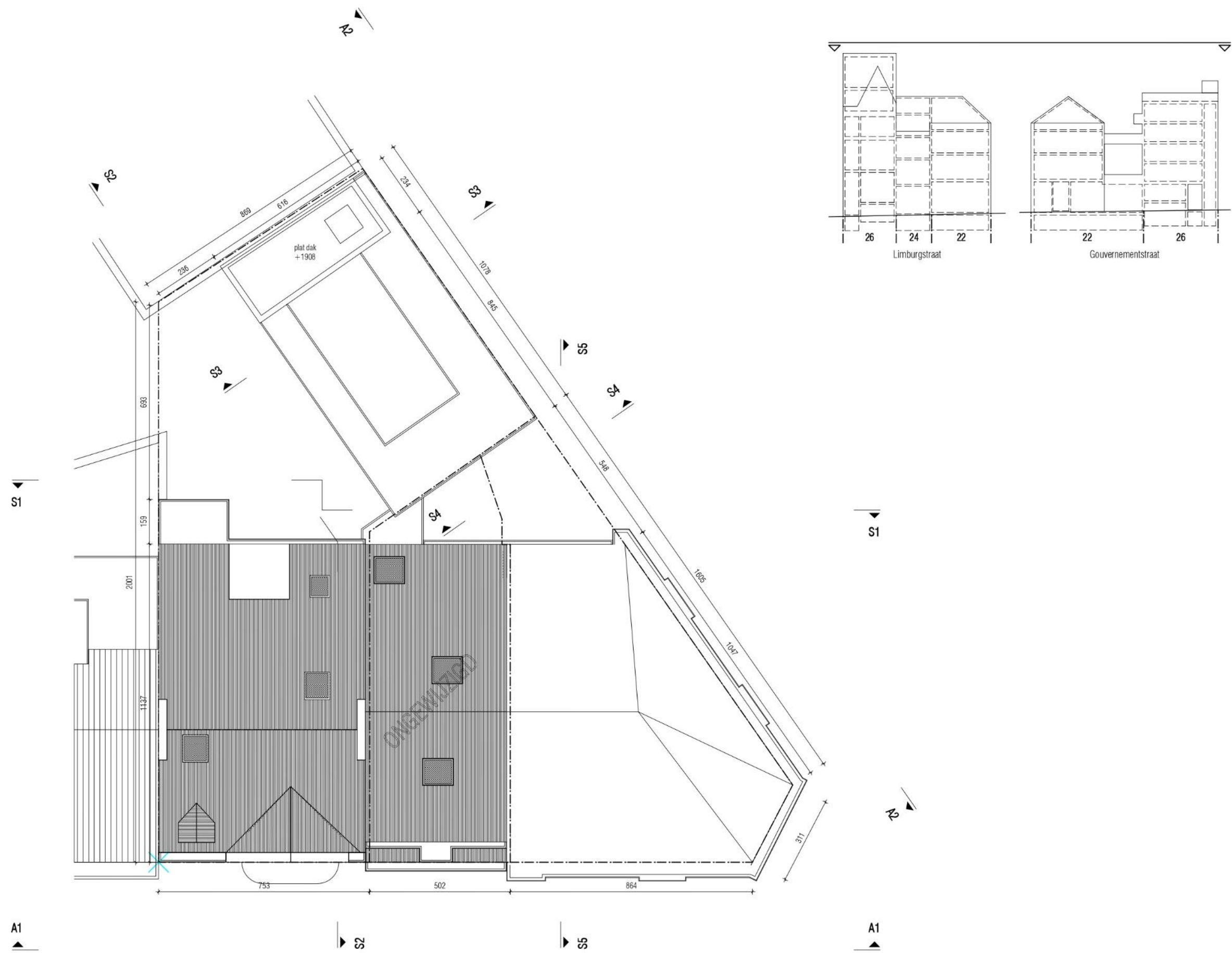
X

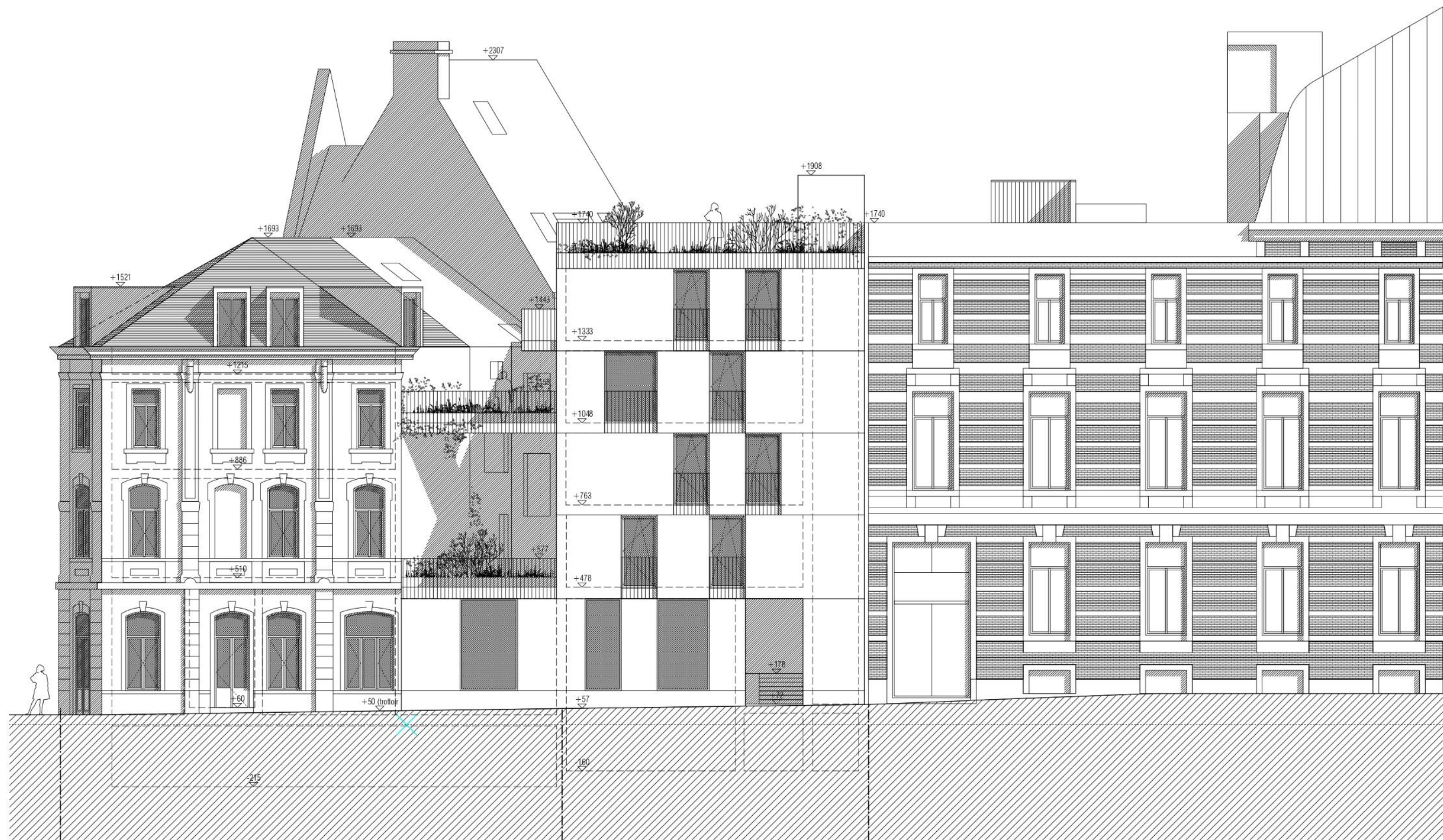

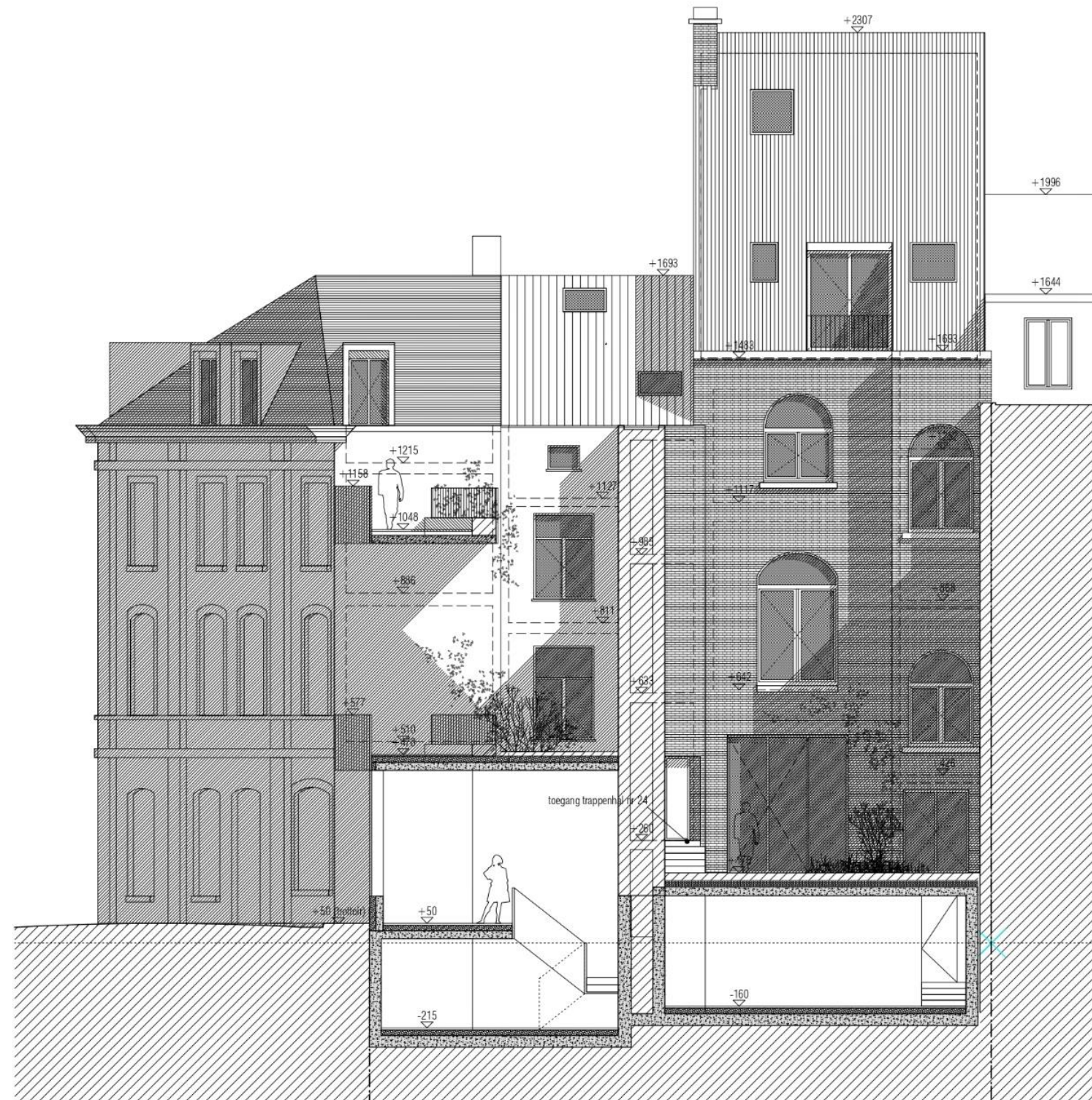

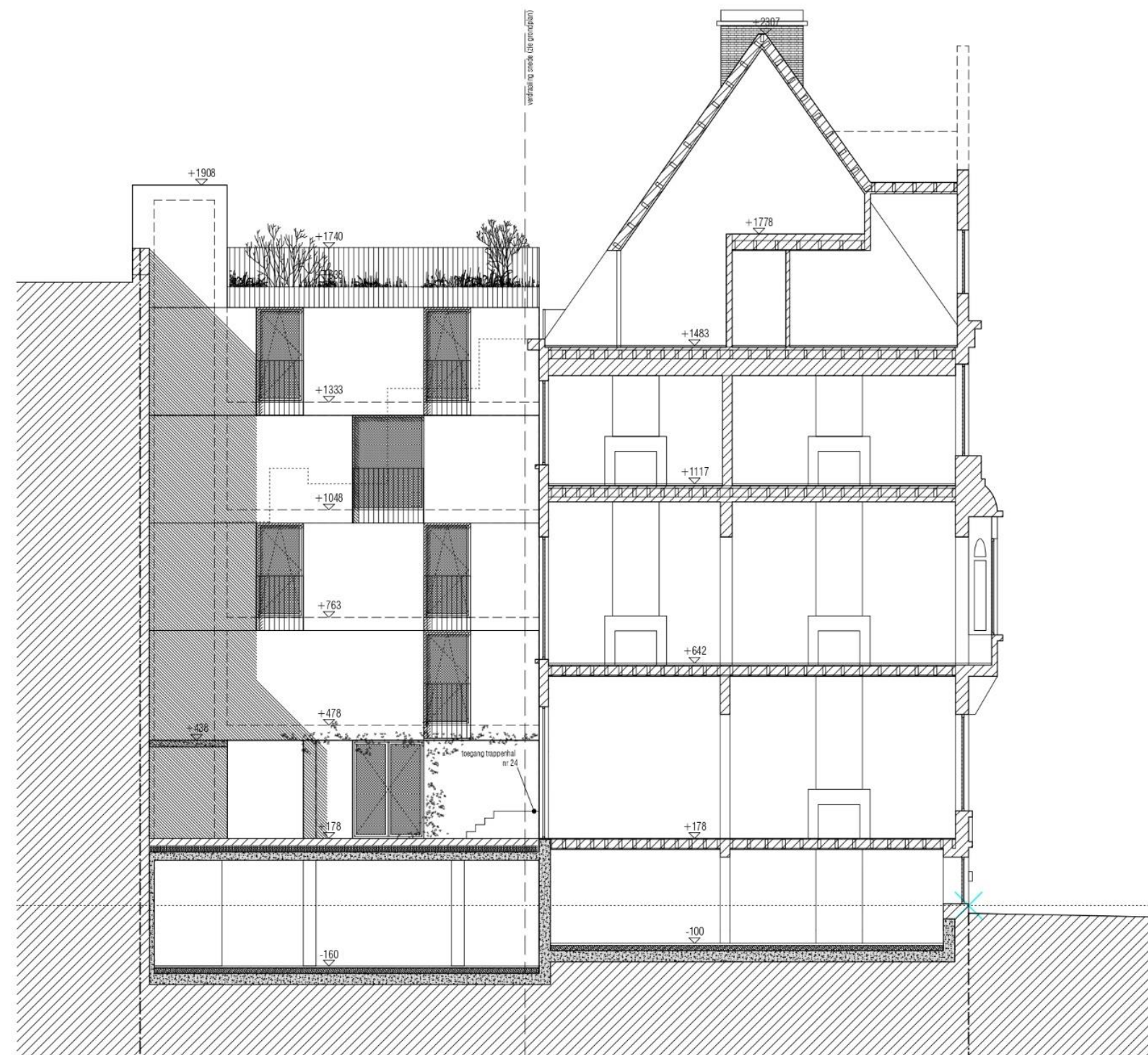

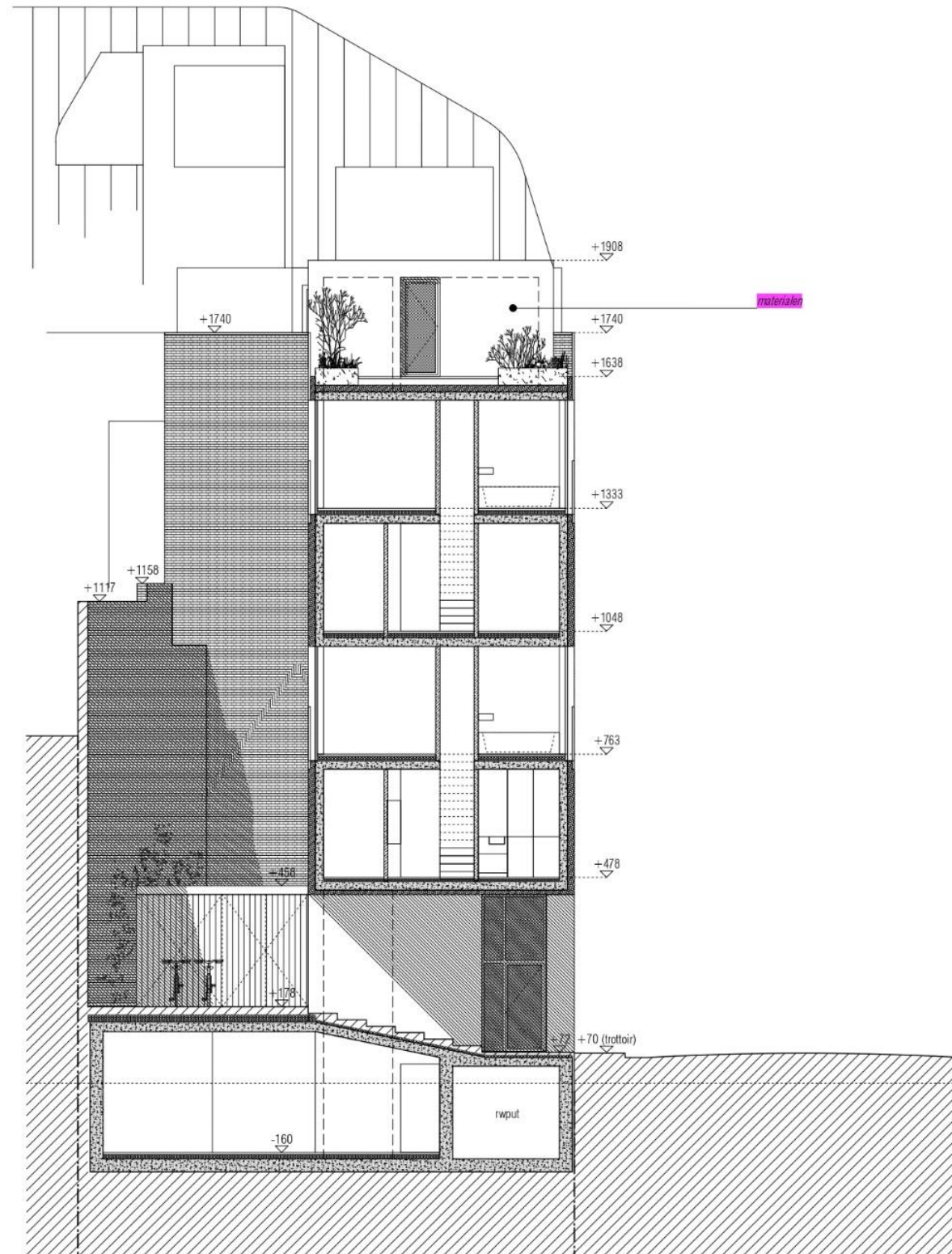

3 Assessmentrapport

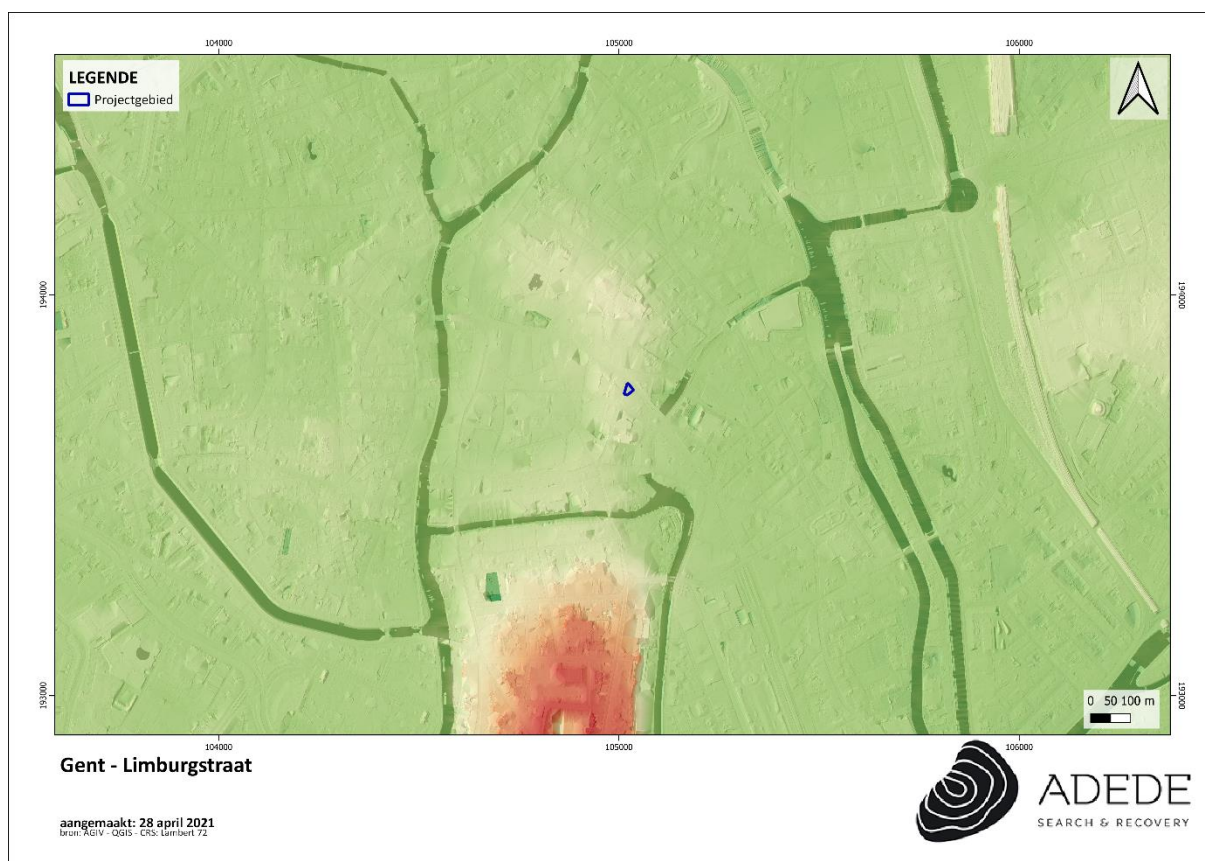
3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

Gent maakt deel uit van de noordelijke laagvlakte van België, die nergens hoger reikt dan 50m en, op wat zachte glooiingen na, zo goed als biljartvlak is. De stad dankt haar ontstaan aan de nabijgelegen samenvloeiing van Leie en Schelde (waar de stad tevens haar naam aan te danken heeft). Het Gentse landschap wordt gekenmerkt door de Blandijnberg (29m) in het zuiden, enkele hoger gelegen zandruggen (waarvan de zandrug Kouter – Kalandenberg – Zandberg – Hoogpoort – Leie het meest uitgesproken is), en een vochtige moerassige dalbodem er tussenin. De Blandijnberg heeft een langwerpige noord – zuid georiënteerde vorm en is langs weerszijden omgeven door meanders van de Leie en de Schelde. De drassige vallei ten noorden van de Blandijnberg heeft doorheen de tijd een erg veranderlijk karakter gekend. Ze werd op verschillende plaatsen doorsneden door de vele vertakkingen van de beide rivieren die, vanaf het moment dat de mens het gebied in gebruik begon te nemen, nog werden aangevuld met tal van kunstmatige grachten.⁵

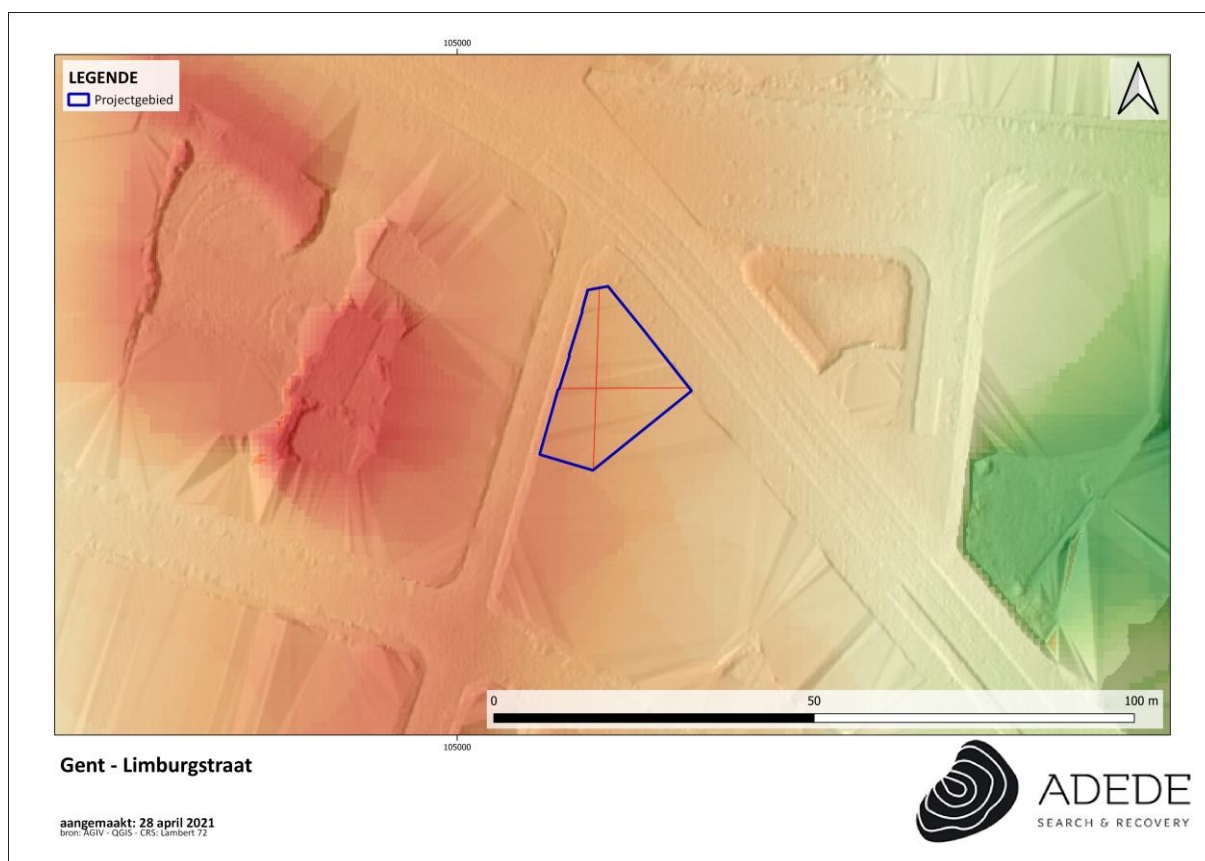
Het projectgebied ligt op een gemiddelde hoogte van ca. +11,93m TAW, op de overgang van het hoger gelegen gedeelte van de stad (zandrug) naar een lagere zone ten oosten. Het plangebied is gelegen aan de westelijke oever van de Schelde (die vanaf de 9de eeuw gebruikt werd als haven- en aanlegplaats, en op die manier deel was van de Gentse portus).⁶ De hoogte van het projectgebied lijkt in zuidwestelijke richting licht toe te nemen, al blijft dit zeer beperkt. De hoogteprofielen tonen dit ook aan.

⁵ David Janssens, *Archeologienota Prinsenhof 30 te Gent (Gent, 2018)*.

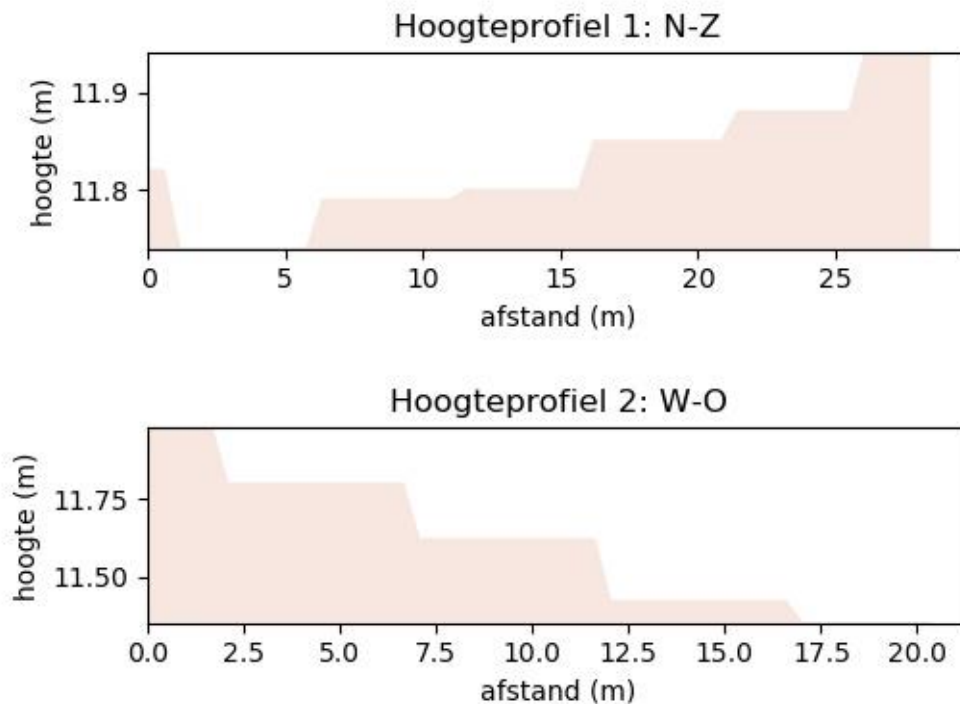
⁶ Tomas Bradt, Lise Demeulemeester & Birgit Leenknecht, *Archeologienota Sint-Baafskathedraal Ventilatie te Gent (Ingelmunster, 2018)*.

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).

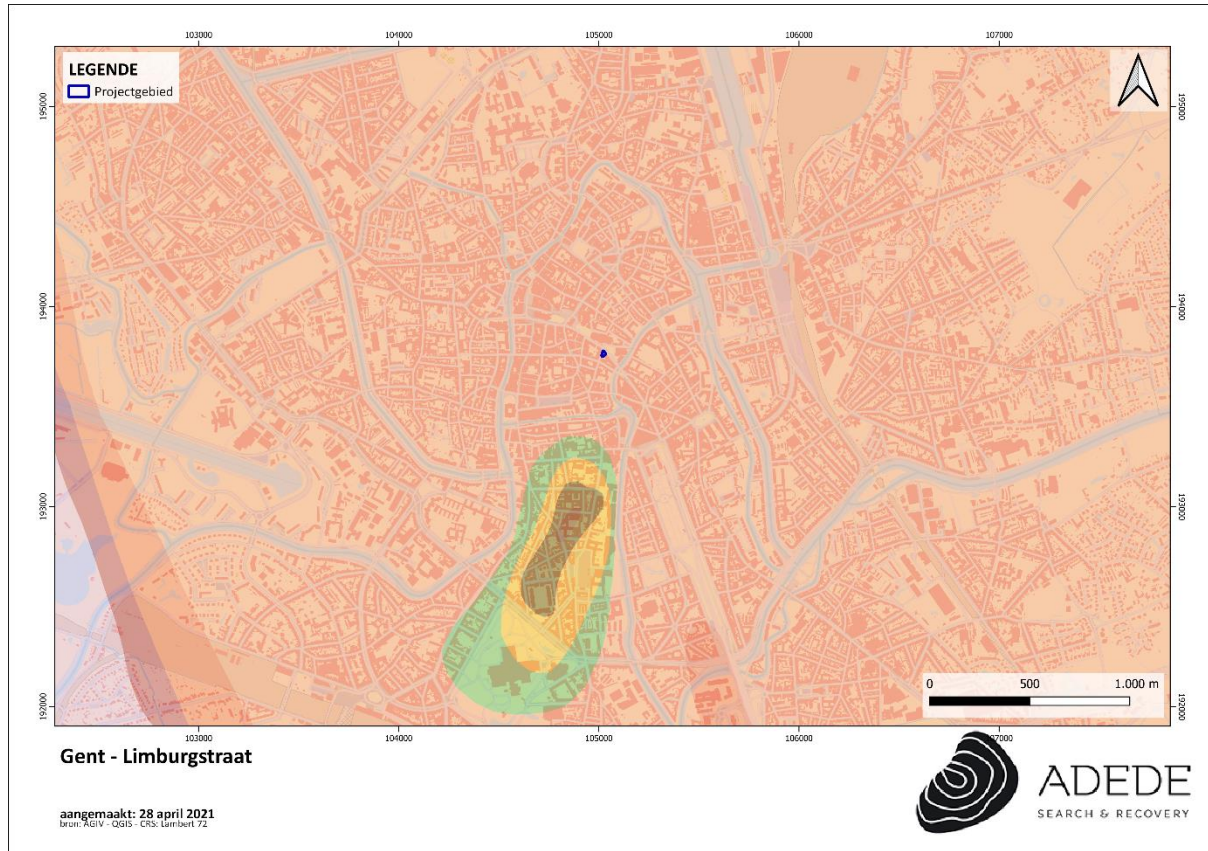
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de Quartaire afzettingen weer. De top van het Tertiaire niveau ligt tussen de -5 en -10m TAW. Op de tertiair geologische kaart is te zien dat net onder de quartaire afzettingen de Formatie van Gentbrugge gelegen is, meer bepaald het Lid van Vlierzele (GeVI). De formatie maakt deel uit van de Ieper Groep, dagzoomt in Oost- en West-Vlaanderen en bereikt haar maximale dikte van 50m in het noorden van België. De sedimenten, bestaande uit klei-, silt- en zandlagen werden afgezet in de zee die het noorden van België bedekte in het Ypresiaan (Vroeg-Eoceen). Tevens worden deze sedimenten gekenmerkt door zeldzame macrofossielen. De Formatie van Gentbrugge omvat drie leden: aan de basis het Lid van Merelbeke (siltige klei en kleilig silt), gevolgd door het Lid van Pittem en Vlierzele. Laatstgenoemde leden zijn zeer moeilijk te onderscheiden. Beide worden gekenmerkt door glauconiethoudend, fijn tot middelmatig zand en silt waarbij de gelaagdheid (horizontaal en kruisgewijs) wordt verstoord door bioturbatie. De leden verschillen van mekaar in kleigehalte. Het Lid van Pittem bestaat uit glauconiethoudende laagjes kleilig-siltig zeer fijn zand met kleilig-zandige grove

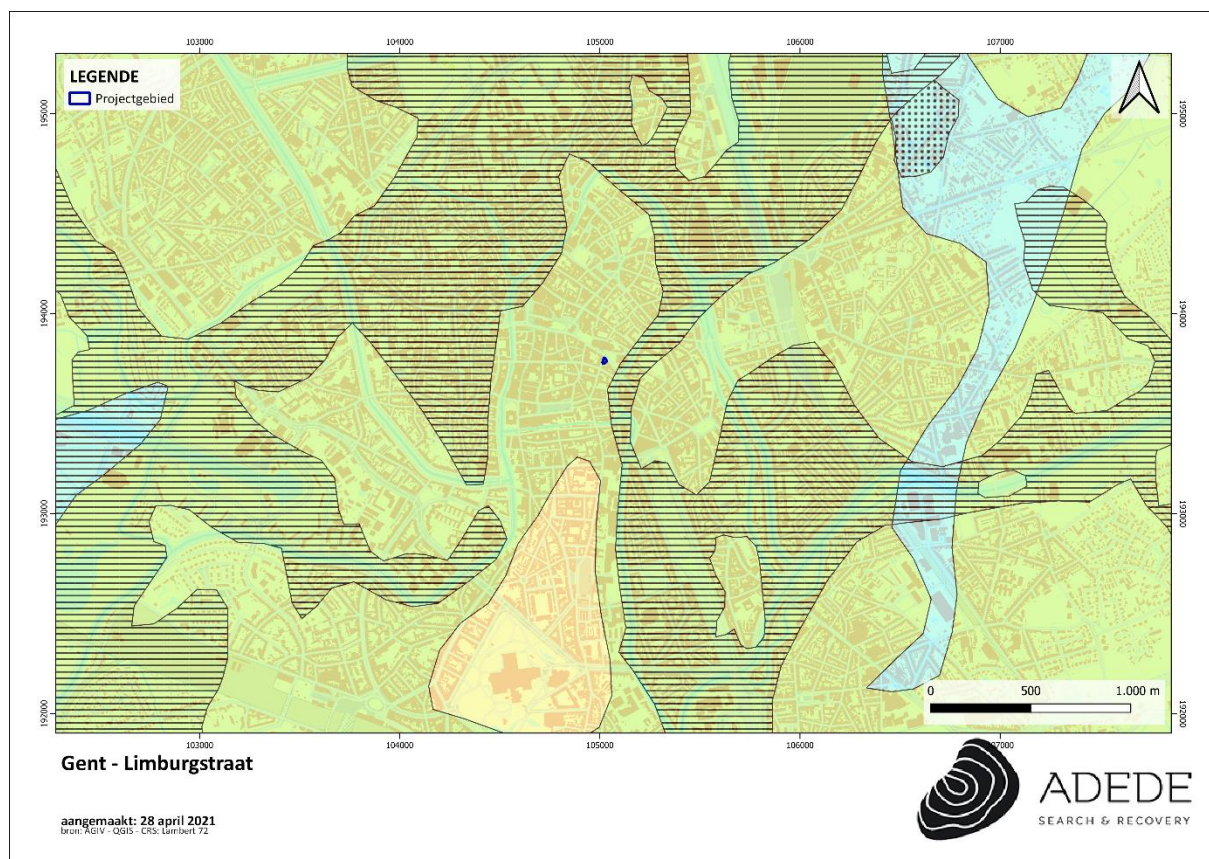
silt. In de sedimenten werden getijdegeulen uitgeschuurd waardoor de dikte van de leden enorm kan variëren. Het Lid van Vlierzele en dat van Pittem hebben een maximale dikte van respectievelijk 20m en 15 à 20m. Tevens komen zandsteenbanken (gelithificeerd zand) voor, die in dunne pakketten uiteen kunnen vallen. Deze worden bij het lid van Pittem gekenmerkt door de plaatselijke aanwezigheid van grote hoeveelheden fossielafdrucken.

Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

Het volledige onderzoeksgebied is gesitueerd in profieltype 3.⁷ Bij **profieltype 3** zijn geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen aanwezig bovenop de Pleistocene sequentie. De opbouw van dit profieltype is als volgt: **FLPw**: Dit zijn fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) bedekt door **ELPw en/of HQ**: Dit zijn eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holocene. In het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen bestaan deze afzettingen voornamelijk uit silt (loess) en in de meer noordelijke en centrale delen van Vlaanderen, waar het onderzoeksgebied zich bevindt, zijn deze opgebouwd uit zand tot zandleem. Anderzijds kunnen er eveneens hellingsafzettingen van het quartair aanwezig zijn. Deze laatste karteereenheid kan mogelijk lokaal afwezig zijn.

Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

⁷ F. Bogemans, Legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen (Brussel, 2005).

3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken.

3.2.3.1 Bodemtypekaart

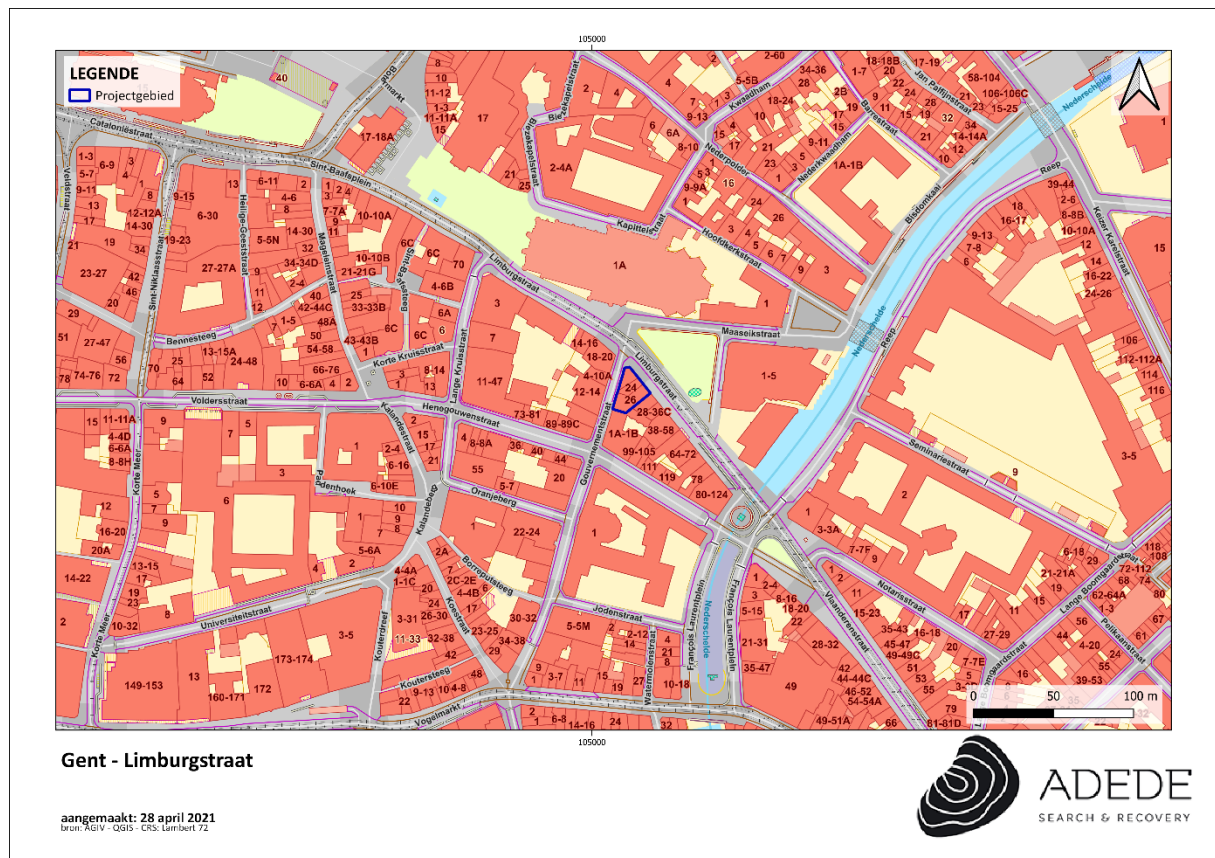
Op de bodemtypekaart staat het projectgebied gekarteerd als OB, wat duidt op een bebouwde zone waarbij het bodemprofiel gewijzigd of vernietigd is door ingrepen van de mens. Deze bodems weerspiegelen niet het originele bodemprofiel. Binnen een straal van 500m komen geen andere bodemtypes voor.

Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

Het projectgebied en de wijde omgeving wordt niet gekarteerd op de potentiële bodemerosiekaart.

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

Het grondgebied van de stad Gent wordt gekarteerd als zeer weinig erosiegevoelig.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

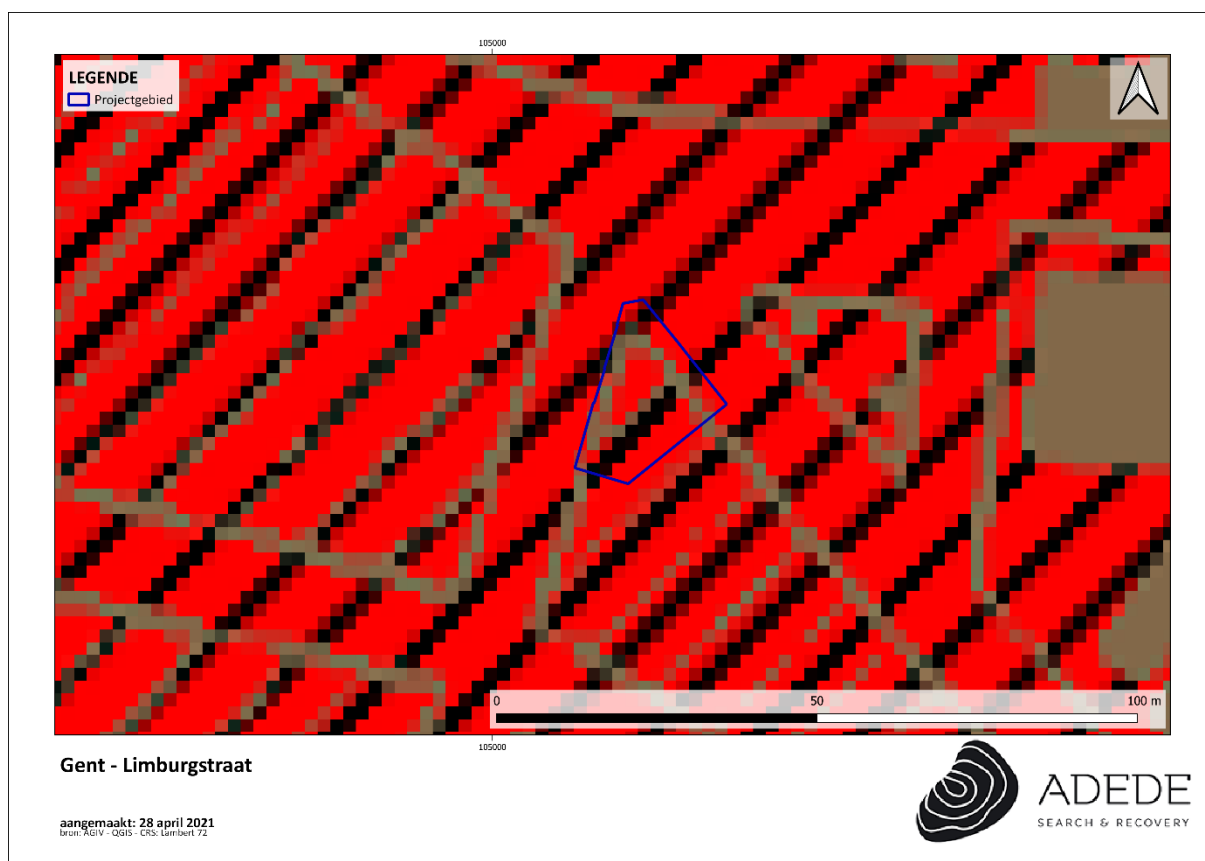
De bodemgebruiksbestandkaart plaatst het onderzoeksgebied in een zone die benoemd staat als 'Kernstadbebouwing, wat wil zeggen gebieden die voornamelijk bezet zijn door structuren en het transportnetwerk. Gebouwen, wegen en artificiële verharde oppervlakten die meer dan 80% van de totale oppervlakte uitmaken (minstens 80% is verhard).

Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Het Vlaams Gewestplan gaat terug op de 'wet op de stedenbouw', goedgekeurd in 1962. Tussen 1976 en 1980 werden 48 afzonderlijke plangewesten aangewezen, die samen het Vlaams Gewestplan vormen. Het Vlaams Gewestplan geeft de precieze functiebestemming van het totale grondgebied weer. De bestemming verwijst naar de algemene en aanvullende (bijzondere) stedenbouwkundige voorschriften zoals ze werden vastgelegd door de Vlaamse Regering. Het onderzoeksgebied is gelegen in een zone die bestemd is als woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde.

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

Het ontstaan van de stad Gent is geen eenvoudig verhaal. Lange tijd werd St-Amandus aanzien als de stichter van de stad maar recent archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat de Gentse ontstaansgeschiedenis veel verder teruggaat dan Amandus. Opgravingen toonden aan dat in de Romeinse tijd al een vicus te vinden was ter hoogte van de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. De naam van de vicus was vermoedelijk Ganda, wat samenvloeiing zou betekenen in het Keltisch⁸.

Het is op deze plaats, aan de samenvloeiing van de Leie en de Schelde, dat Amandus in het tweede kwart van de zevende eeuw de St-Baafsabdij zou stichten, die in het begin ook de naam Ganda zou dragen. Na 650 sticht Amandus nog een tweede klooster, Blandinium genaamd (de latere St-Pietersabdij), ter hoogte van de Blandijnberg. Onafhankelijk van deze twee kloosterdomeinen ontwikkelde zich in de buurt van de Zandberg, vermoedelijk al in de zevende eeuw, een agrarische nederzetting dewelke tegen het tweede kwart van de negende eeuw zou uitgroeien tot een portus met handelsactiviteit met de naam Gandavum. De verschillende campagnes van de Vikingen bleken nefast te zijn voor de ontwikkeling van deze vroege bewoningskernen. De twee kloosters werden platgebrand en vermoed wordt dat ook Gandavum werd vernield.⁹

Wanneer de Vikingen na de slag bij de Dijle definitief uit deze streken werden verdreven, werd door Boudewijn II van Vlaanderen een graaflijk castrum (het latere Gravensteen) opgetrokken op het zuidelijk deel van een toenmalig eiland dat werd gevormd door de Leie in het zuiden en zuidoosten, de Lieve ten westen, de Leertouwers- of Plottersgracht ten noorden en noordwesten en de Schipgracht ten noordoosten. Op de rest van het eiland, ongeveer waar vandaag Oudburg te vinden is, ontstond al snel een civiele nederzetting of burgus (Oud-BURG) in de schaduw van het castrum. Een nieuwe Portus ontstond aan beide zijden van de Leie ter hoogte van de Gras- en Korenlei en de Groentemarkt en ook de oude Portus op de Zandberg kende een heropleving. Beide bewoningskernen zouden in de loop van de tiende eeuw langsheen het traject van de Hoogpoort naar elkaar toegroeien. Ook nog in de tiende eeuw worden beide abdijen met steun van de Graven van Vlaanderen opnieuw heropgebouwd. Ook rond de abdijen ontstaan opnieuw kernen van bewoning.^{10/11}

In de late 10de eeuw werd de eerste omwalling reeds overschreden en ontplooidde de oorspronkelijke handelsnederzetting zich in westelijke richting tot over de Leie, een uitbreiding die het gevolg was van zowel economische als demografische groei. De onregelmatige vorm van de Gentse binnenstad

⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121063>

⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121063>

¹⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121063>

¹¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Boudewijn_II_van_Vlaanderen

(ook wel De Kuip genoemd) is een weerspiegeling van de grachtengordel van omstreeks 1100 waarbij delen van de Schelde en de Leie werden aangevuld met gegraven grachten. Langzamerhand verplaatsten de handels- en havenactiviteiten zich van de Schelde naar de Leie: de binnenhaven ontwikkelde zich aldus vanaf de 13de eeuw¹². Tegen het einde van de 14de eeuw had de inmiddels derde Gentse stadsomwalling een omtrek bereikt van ongeveer 12,5 kilometer. Van het omwalde gebied van ca. 644ha was slechts 200ha bebouwd¹³.

Gedurende de 13de eeuw, tijdens relatief vredige tijden, was het voornamelijk de gunstige ligging van Gent aan Vlaanderens twee belangrijkste rivieren die voor de ontwikkeling van de binnenhaven zorgde en bijgevolg voor de ontwikkeling van Gent tot middeleeuwse grootstad. Hoewel Gent zich in het binnenland bevindt, is de stad nooit opgehouden deze gunstige natuurlijke waterverbindingen verder te benutten. Aansluiting met het internationale zeevaartverkeer werd verkregen door, naar gelang de economische en politieke eisen, kanalen te graven in verschillende richtingen. Zo werd bijvoorbeeld reeds in het midden van de 13de eeuw de Lieve uitgegraven om een verbinding te creëren met Brugge en Damme¹⁴. Dankzij het valoriseren van deze waterwegen en de aansluiting die werd gevonden met het internationale zeevaartverkeer bleef de stad groeien.

Langzamerhand werden de onbebouwde zones in het stadscentrum opgevuld en pas aan het einde van de 15de eeuw en het begin van de 16de eeuw werden aanpassingen aan de omwalling noodzakelijk. Herhaaldelijke aanvallen en oorlogen hadden een versterkte stadsomwalling tot gevolg. De meest ingrijpende wijzigingen vonden plaats in 1539-1540 wanneer de stad gedeeltelijk werd ontmanteld, de binnenpoorten werden afgeschaft en een dwangburcht werd opgericht. Dit bastion werd al snel terug verlaten en gedeeltelijk ontmanteld, maar de dringende noodzaak voor een aaneensluitende stadsversterking met dammen, vesten en bastions bestand tegen de nieuwe krijgsmiddelen bleef bestaan¹⁵.

In diezelfde periode (na 1530) kende Antwerpen een snelle groei tot belangrijk handelscentrum. Als reactie hierop richtten de Gentenaren hun blik richting Westerschelde in plaats van het ondertussen verzande Zwin als uitweg naar de zee. Om verbinding te maken met de toenmalige voornaamste commerciële ader van Europa was een vorstelijk octrooi nodig. Gezien Keizer Karel V zijn geboortestad genegen was, liet hij in 1545 door landmeter Frans van de Velde een kanaalplan ontwerpen. Twee jaar later werd de toestemming verleend om met graafwerken te beginnen voor een kanaal tussen Gent en de Landdijk. Nog eens twee jaar later werd een doorsteek gemaakt naar de Westerschelde en werd er een schutsluis gebouwd. De Gentenaren hadden, ondanks hevige protesten van de Antwerpenaren die de concurrentiestrijd al voelden aankomen, eindelijk hun

¹² L. Charles & M.C. Laleman, *Het Gent Boek*, Gent, 2006, p. 51. & M.C. Laleman et al., *Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534*, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent*, nr. 68, 2014, Gent, p. 167.

¹³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

¹⁴ J. Decavele, *De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie*, Gent, 2010, pp. 1-2.

¹⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

kanaal en hun sas. Op die manier werd -via de zogenaamde Sasse Vaart- een nieuwe rechtstreekse verbinding gecreëerd met de Westerschelde en zo ook met de zee. Keizer Karel toonde zijn steun aan het Gentse project in 1556 door er ostentatief gebruik van te maken om naar Vlissingen te varen alwaar hij verder afreisde naar Spanje¹⁶. De Sassevaart vertrok vanuit Gent ter hoogte van de huidige Sassekaai, aan het huidige Neuseplein/Gent Tolpoort. Een verbinding tussen de Sassevaart en de Lieve werd gevormd door het Meerhemkanaal, dat ook wel Schipgracht of Burggravenstroom werd genoemd.

Doorheen de 16de eeuw onderging de economische, sociale en politieke structuur van de stad een serieuze verandering. De ambachtelijke privileges die een verlamdend effect hadden werden opgeheven. Er werd bevel gegeven tot het aanleggen van een dwangburcht, het zogeheten Spanjaardkasteel, op de locatie van de Sint-Baafsabdij, waardoor het grootste deel van deze belangrijke abdij en het dorp daar rond verdween. De tweede helft van de 16de eeuw werd gekenmerkt door de godsdienststrubbelingen, waarbij Gent een hoofdrol zou vertolken. De stad kende een calvinistisch bewind van 1577 tot 1584. In deze periode werd een nieuwe omwalling met bastions rond Gent opgetrokken. Men bouwde hierbij grotendeels verder op de tweede omheining maar in het oosten kwam men dicht bij de stad en incorporeerde men wat overbleef van het Spanjaardskasteel mee in de versterking. Deze omwalling had de typische driehoekige vorm die de Gentse plattegrond zou blijven typeren tot eind 18de eeuw.¹⁷

Na het uitbreken van de Franse Revolutie in 1789 kwamen de Zuidelijke Nederlanden tussen 1794 en 1814 onder Frans bewind, wat een ingrijpende verandering van maatschappij en instellingen betekende. Gent werd benoemd tot hoofdstad van het departement Schelde, een van de negen departementen waarin de Zuidelijke Nederlanden in 1795 werden opgedeeld. Vanuit de ideologie die dit nieuwe bewind typeerde werden katholieke clerus en adellijke grootgrondbezitters hard aangepakt. Kerken en kloosters werden ten voordele van de staat verkocht of gesloopt en op de vrijgekomen ruimte verrezen nieuwe, burgerlijke gebouwen. Onder Napoleon I werd de stad verder ontmanteld.¹⁸

Onder koning Willem I van Oranje (1814-1830) ging het Gent relatief voor de wind. Door het oprichten van de universiteit in 1816 was Gent, niet enkel op intellectueel niveau maar ook op bouwkundig vlak, een nieuw statussymbool rijker. Na de eerste turbulente jaren van de stichting van België, waaronder de sluiting van de Schelde en het kanaal van Terneuzen en het verlies van overzeese afzetgebieden, zet de groei van Gent zich door. Dankzij de katoen- en vlasindustrie wordt Gent één van de koplopers wat betreft textiel in Europa. Het bevolkingsaantal groeide sterk en op 60

¹⁶ L. Charles & M.C. Laleman, *Het Gent Boek*, Gent, 2006, p. 138 ;p. 143 & J. Decavele, *De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie*, Gent, 2010, pp. 1-2.

¹⁷ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/2504/bijlagen/12058>

¹⁸ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/2504/bijlagen/12058>

jaar tijd een verdubbeling (155.000 in 1890). Fabrieken en arbeiderswoningen werden op de nog bestaande open ruimte aangelegd terwijl de stad zelf verder uitbreidde richting de randgemeenten. Het stadscentrum kende op het einde van de 19de eeuw ook nog enkele veranderingen. Oude stadswijken werden gesloopt, nieuwe wegen werden aangelegd en tal van historische waterwegen en wallen werden gedempt. In het aanloop naar de wereldtentoonstelling van 1913 werden een aantal restauraties van belangrijke monumenten uitgevoerd.¹⁹

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 *Panoramisch zicht op Gent (1534)*

Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534 is één van de oudste geschilderde stadsgezichten op Gent en geeft een topografisch beeld van het laatmiddeleeuwse Gent, kort voor de Sint-Baafsabdij plaats diende te maken voor het Nieuw Kasteel – later ook het ‘Spanjaardenkasteel’ genoemd – dat door Keizer Karel V werd opgetrokken om de opstandige stad onder de knoet te houden, zoals bepaald in de Concessio Carolina. Dit werk is eveneens de oudst bewaarde bron waarop de stad in haar volledigheid wordt gebracht. Onderwerp van het Panoramisch Gezicht is de stad Gent zoals ze zich voordeed voor de grote transformaties van het midden en de tweede helft van de 16de eeuw.²⁰ Het is een werk in olieverf op doek, waarbij in de cartouche de datum 1534 genoteerd staat, waarmee we dit werk ook meteen erg precies kunnen dateren. Het betreft een panoramisch zicht op de stad Gent vanuit het oosten. Op de kaart vinden we het projectgebied dus terug links van de Sint-Baafskerk. Het projectgebied is gelegen op een bouwblok, in een omgeving die gekenmerkt wordt door een grote bouwdensiteit aan bakstenen gebouwen. Op het westelijke gedeelte van dit bouwblok lijken we een kapel te kunnen herkennen, zoals wordt geïmpliceerd door het kruis dat we hier getekend zien staan. Deze kapel ligt vermoedelijk op de plaats waar vandaag de Limburgstraat en het plein voor het Geraard de Duivelsteen ligt. Het projectgebied ligt vermoedelijk ter hoogte van het tweede huizenblok. Op de kaart lijken de bouwblokken echter te lang gerekt te zijn. In realiteit moet de afstand tussen de huidige Gouvernmentstraat en de Schelde kleiner geweest zijn dan deze kaart doet vermoeden (vergelijk met latere kaarten). Ten oosten van het projectgebied zien we het Geraard de Duivelsteen.

¹⁹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/2504/bijlagen/12058>

²⁰ M.C. Laleman et al., *Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent*, nr. 68, 2014, Gent, p. 170

Figuur 11. Situering van het projectgebied op het Panoramisch zicht op Gent 1534

3.3.2.2 Kaart van Jacob Van Deventer (1559)

Jacob Van Deventer was een cartograaf die afkomstig was uit het Nederlandse Kampen, waar hij in het begin van de zestiende eeuw geboren werd. In 1510 trouwde zijn ongehuwde moeder met een man uit Deventer, waarna het gezin van deze stad haar thuisbasis maakte. Na zijn studies aan de Latijnse school aldaar trok Jacob naar Leuven, waar hij aanvankelijk geneeskunde en wiskunde studeerde, maar gaandeweg een groeiende interesse ontwikkelde voor de cartografie. In 1536 tekende van Deventer zijn eerste grote kaart, namelijk deze van het hertogdom Brabant. Dit was de eerste gedrukte kaart in de Nederlanden. Van Deventer was in de Nederlanden ook een van de eersten die gebruik maakten van driehoeksmeting, een methode die ontwikkeld was door tijdgenoot Jemme Reinerszoon Frisius. Keizer Karel V verleende van Deventer de titel 'Keizerlijk cartograaf'. Na de troonsafstand van de keizer, gaf zijn zoon en opvolger Filips II van Deventer de opdracht om alle steden in de Nederlanden in kaart te brengen, dit vooral vanuit een militair-strategisch oogpunt. Van Deventer werkte hier aan van 1558 tot aan zijn dood in 1575.²¹ Op de kaart zien we de bevestiging van de aanwezigheid van een kapel ten zuiden van de Sint-Baafskerk, op het westelijke gedeelte van het meest noordelijke bouwblok. Het projectgebied is onmiddellijk ten zuiden van dit bouwblok, op het aangrenzende bouwblok gelegen. Ook hier zien we dat het projectgebied gelegen is in een gebied met een hoge bebouwingsdensiteit, die gedomineerd lijkt te worden door gebouwen in baksteen. Deze concentreren zich voornamelijk langs de straatzijde, waar centraal nog open ruimte waarneembaar is. Ten oosten zien we het Geraard de Duivelsteen.

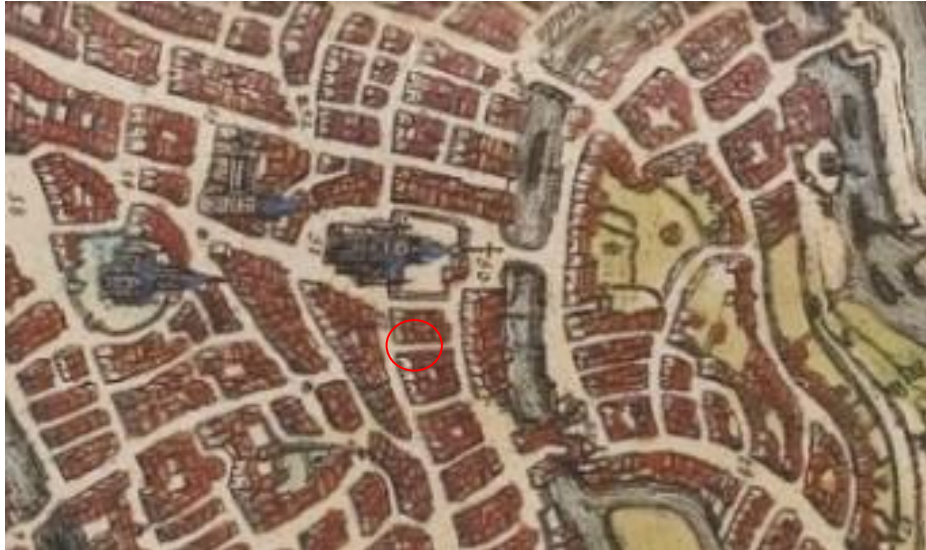
²¹ Reinout Rutte en Bram Vannieuwenhuyze, *Stedenatlas Jacob van Deventer. 226 stadsplattegronden uit 1545-1575 (Bussum – Tiel, 2018)*.

Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Deventer

3.3.2.3 Kaart van Braun & Hogenberg (1641)

De zogenaamde *Civitates Orbis Terrarum* was een stedenatlas die verscheen in 6 delen die verscheen tussen 1572 en 1617. De atlas was van de hand van Georg Braun, Frans Hogenberg en zijn zoon Adam Hogenberg. Het boek is de grootste collectie stadskarten die ooit verschenen is en omvat niet enkel Europese steden, maar ook Aziatische, Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse. Een grote hoeveelheid kunstenaars werkten mee aan het project, waarbij niet enkel steden gekarteerd werden, maar vaak ook weergaven van de lokale bevolking, hun traditionele klederdracht en kenmerkende elementen uit de omgeving. Op deze kaart zien we een heel gelijkaardige situatie, met een zeer dense bebouwing. Het projectgebied ligt nog steeds op de noordwestelijke hoek. De kapel en het Geraard de Duivelsteen zijn op deze kaart niet waarneembaar als afzonderlijke gebouwen.

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Braun & Hogenberg

3.3.2.4 Kaart van Fricx

Eugène Henry Fricx (1644-1730) gaf zijn naam aan de kaarten die genoegzaam bekend zijn als de Fricx-kaarten. Deze vooraanstaande Brusselse drukker uit de zeventiende en de achttiende eeuw, werd in 1689 door de Conseil-privé van de Spaanse Koning benoemd tot Koninklijk Drukker.²² Met zijn atlas 'Cartes des Pays-Bas et des frontières de France' wenste Fricx voornamelijk zijn kunde als drukker in het licht te stellen, met het oog op het behouden van zijn titel als Koninklijk Drukker. Hij zou deze titel uiteindelijk voor het leven verkrijgen. De atlas is in feite een bundeling van heterogene, losse kaarten, die nauw verband houden met de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). De kaart is immers grotendeels gebaseerd op kaarten van Franse ingenieurs onder leiding van Jacques Pennier en François Naudin. Dit verklaart ook waarom de kaart beter uitgewerkt is voor de Westelijke delen van het land, die door de Franse cartografen beter in kaart gebracht werden. Vanuit een geografisch perspectief is de atlas op te delen in een topografische kaart, bestaande uit 24 kaartbladen (schaal 1/110000 en 1/115000), en een verzameling stadsplannen en overzichtskaarten van belegeringen en veldslagen. De topografische kaart van Fricx is de eerste overzichtskaart van de Zuidelijke Nederlanden van een dergelijk hoge kwaliteit en kwam tot stand tussen 1704 en 1712, al is het niet onwaarschijnlijk dat het laatste kaartblad pas in 1727 werd uitgegeven.²³ De Grote afwijking op de Fricxkaart wordt veroorzaakt door een gebrek aan schaalvastheid. Daarbij wordt het projectgebied te ver zuidwestelijk geprojecteerd (de rode pijl duidt de reële locatie van het projectgebied bij

²² C. Lemoine-Isabeau, 'Eugène Henry Fricx' in: *Lexicon der Geschichte der Kartografie* (1986, boek 1) pp. 242-243.

²³ C. Lemoine-Isabeau, *Les militaires et la cartographie des Pays-Bas méridionaux et de la principauté de Liège à la fin du XVIIe et au XVIIIe siècle* (Brussel, 1984).

benadering aan). Op de kaart van Fricx zien we wel duidelijk het Spanjaardenkasteel weergegeven aan de oostzijde van de stad. Toch lijkt deze kaart ons weinig extra informatie te bezorgen.

Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx

3.3.2.5 Stadskaat van Fricx, 1708

In de vorige paragraaf zagen we hoe de Brusselse drukker Eugène Henry Fricx hoge ogen wierp met zijn kaart van de Zuidelijke Nederlanden, maar dat deze wel enkele tekortkomingen vertoont voor hedendaags gebruik, voornamelijk door een gebrek aan detail. Voor verschillende steden maakte Fricx in zijn uitgave echter veel gedetailleerdere kaarten. Ook voor Gent werd een dergelijke gedetailleerde kaart gemaakt, waarop bovendien het verloop van de Franse belegering van de stad in 1708 op af te lezen valt. Op de Fricx kaart worden de afzonderlijke huizen binnen de huizenblokken echter niet gekarteerd. Daarenboven lijken de afzonderlijke huizenblokken op de locatie van het projectgebied niet te stroken met de eigenlijke vorm van de huizenblokken. Gezien het feit dat ook latere kaarten de twee meest noordelijke huizenblokken als een geheel weergeven, lijkt het er sterk op dat de straat die deze twee huizenblokken scheidde verdwenen is en bebouwd werd. Deze kaart lijkt ons verder weinig bijkomende informatie bij te brengen.

Figuur 15. Situering van het projectgebied op de stadkaart van Frick.

3.3.2.6 Kaart van Villaret

De Villaret-kaart werd opgemaakt tussen 1745 en 1748, in opdracht van de Franse vorst Lodewijk XV. De kaart werd vernoemd naar de Franse ingenieur-cartograaf Jean Villaret, een van de makers van deze kaart. De aanleiding tot het maken van de kaart was de Franse verovering van de Zuidelijke Nederlanden, na de slag bij Fontenoy (1745). De Franse vorst gaf na deze overwinning meteen de opdracht om de veroverde gebieden nauwkeurig in kaart te laten brengen. Daarbij werd, door de Franse cartograaf César-François Cassini de Thury eerst een triangulatiennetwerk uitgetekend, om de kaart te kunnen laten aansluiten op de bestaande triangulatiennetwerken van Frankrijk en de Republiek der Nederlanden. Dit triangulatiennetwerk werd vervolgens door verscheidene ingenieurs-cartografen – waarbij François Masse en Jean Villaret als de meest vooraanstaanden gelden – gedetailleerd ingevuld. Het resultaat is een uiterst precieze kaart van de Zuidelijke Nederlanden in

het midden van de achttiende eeuw, bestaande uit meer dan 80 kaartbladen.²⁴ Op de kaart stellen we in de eerste plaats een afwijking bij de georeferentie vast, waarbij het projectgebied te ver zuidelijk geprojecteerd wordt. Ook bij deze kaart merken we op dat de twee meest noordelijke bouwblokken als een geheel worden weergegeven, al lijkt ook bebouwing meer noordelijk nabij de Sint-Baafs Kathedraal hiermee verbonden te zijn, wat niet lijkt te kloppen met de realiteit (ook de ferrariskaart geeft hier nog een straat weer). De Villaretk kaart kan ons dus weinig bijkomende informatie bijbrengen.

Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret

3.3.2.7 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia werden de Oostenrijkse Nederlanden gedurende de periode 1771-1778 uitgebreid in kaart gebracht. De eerste plannen voor dit project dateren al van 1751, maar het zou nog tot 1770 duren vooraleer de Keizerin haar fiat gaf aan het project. Het was Joseph-Jean-François, graaf de Ferraris (1726-1814) die de leiding van het project in handen kreeg. De Ferraris was een gerenommeerd generaal uit het Oostenrijkse leger, die in Wenen Cartografie studeerde en

²⁴ Lemoine-Isabeau, *Les militaires et la cartographie*.

reeds op jonge leeftijd actief werd in het leger.²⁵ De 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende teksten. De kaart werd in drievoud gemaakt en het exemplaar dat bedoeld was voor de landvoogd Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Nederlandse Rijksarchief te Den Haag en het Kriegsarchiv te Wenen.²⁶ De Ferrariskaart had tot doel een militaire kaart te zijn, waarbij de details niet de voornaamste zorg waren, maar eerder de algemene aanduiding van hagen, grachten, rivieren en gebouwstructuren. Daarbij was het van belang dat het gebruik van de kaart zo voor de hand liggend mogelijk was. Daarbij werd overigens geen legende opgesteld, daar alle kaartelementen geacht werden duidelijk te zijn. Pas later werden legenda aan de kaarten toegevoegd.²⁷ Ook hier merken we opnieuw een eerder summiere, gestandaardiseerde weergave van het gebied, zonder enig gevoel voor detail. Het projectgebied blijft gelegen in een gebied met een hoge bouwdensiteit.

Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

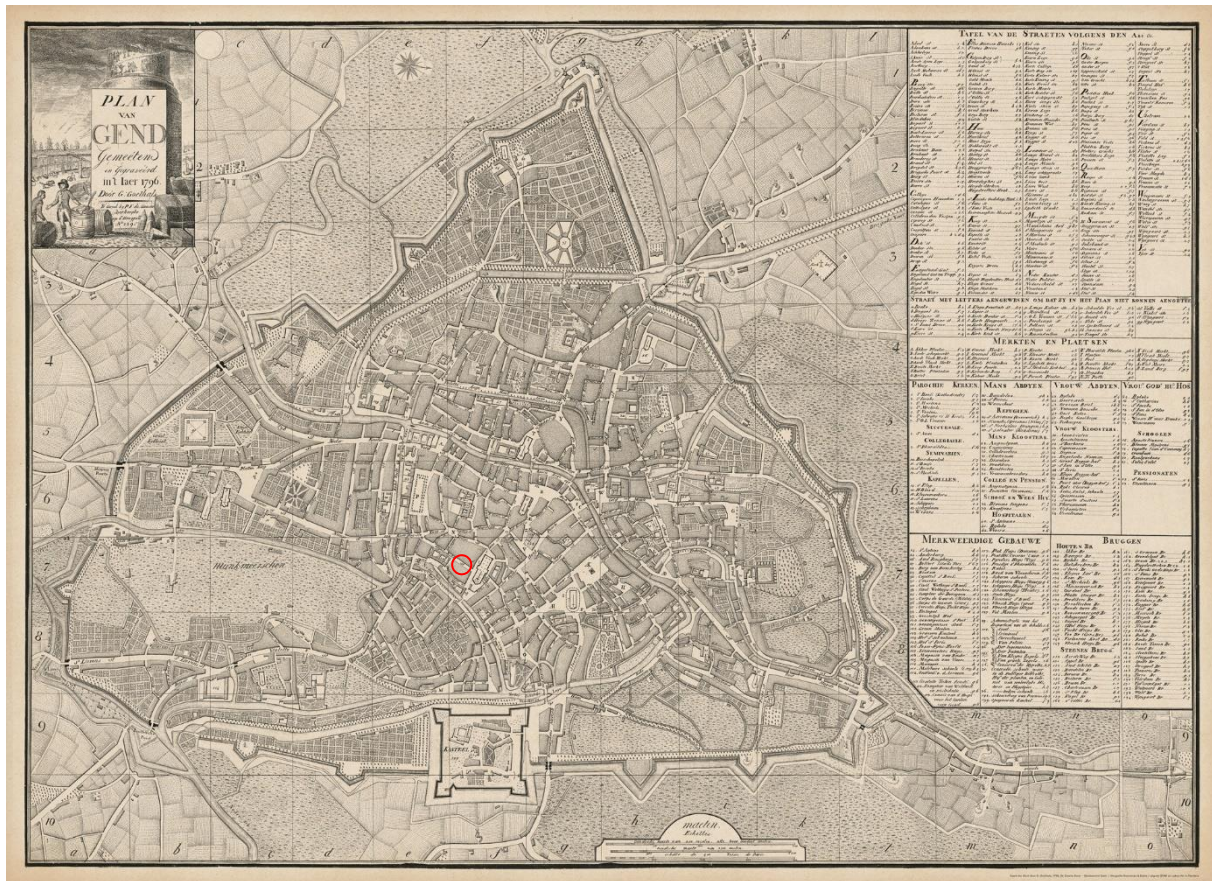
²⁵ A. De Smet, 'Le Général-Comte de Ferraris et la carte des Pays-Bas autrichiens, in s.n., *Album Antoine De Smet* (Brussel, 1974) pp. 347-362.

²⁶ W. Bracke 'De kaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris', in: s.n., *De Grote Atlas van Ferraris* (Tielt, 2009) pp. 5-19.

²⁷ Karen De Coene, Thérèse Ongena, Frederic Stragier, Soetkin Vervust, Wouter Bracke & Philippe De Maeyer, 'Ferraris, the Legend', in: *Cartographic Journal* 49 (2012, 1), pp. 30-42.

3.3.2.8 Kaarten van Goethals (1796) & De Vreese (1799)

Onderstaande fragmenten, hoewel ze weinig detail toelaten, tonen een gelijkaardige situatie eind 18^e eeuw.

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Goethals.

Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van De Vreese

3.3.2.9 Primitief Kadaster (1830 – 1833)

Op het primitief kadaster wordt binnen het projectgebied gesloten bebouwing weergegeven met binnenplein en aan de achterzijde eveneens een open ruimte. Het is wachten tot de Limburgstraat wordt aangelegd voordat hierin verandering komt.

Figuur 20. Situering van het projectgebied op het primitief kadaster²⁸

3.3.2.10 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

Philip Vandermaelen (1795-1869) was een autodidact cartograaf die vanwege zijn eerdere verwezenlijkingen op vlak van cartografie vanaf 1831 nauw samenwerkte met de overheid. Kort na de Belgische onafhankelijkheid richtte hij het 'Etablissement Géographique' op, een instituut dat tot 1880 zou bestaan en naast een uitgeverij van kaarten en geografische werken, ook een museum en opleidingscentrum voor cartografen was.²⁹ Aanvankelijk was zijn opdracht het karteren van de grenzen op basis waarvan de onderhandelingen gevoerd werden tussen België en Holland. Hij maakte van zijn bevoorrechte positie bij de overheid gebruik om de hand te leggen op de handgeschreven plannen van de gemeentelijke kadasters en verwierf ook de bestaande triangulaties. Daar hij kon beschikken over een schare goed opgeleide topografen, die hij overal ten lande uitstuurde om opmetingen gaan doen, beschikte hij al snel over alle informatie om een nieuwe topografische kaart van het jonge België te maken. Een eerste kaart op schaal 1:80.000 in 25 folio's – een meesterwerk van de lithografie – werd voltooid in 1853, terwijl de 250 folio's van de kaart op schaal 1:20.000 verschenen tussen 1846 en 1854.³⁰

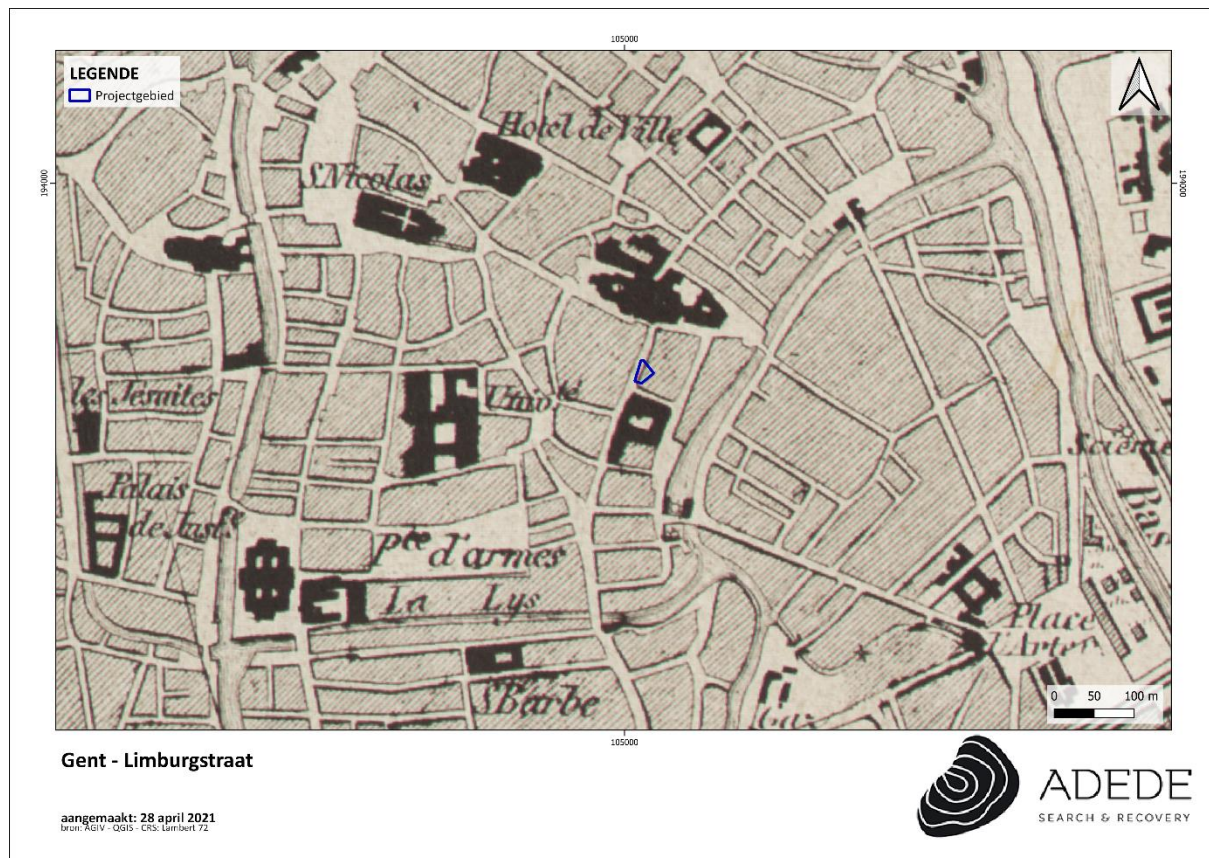
De kaart van Vandermaelen toont een status quo in vergelijking met de eerder besproken kaart van Ferraris. Ook hier merken we opnieuw een eerder summiere, gestandaardiseerde weergave van het

²⁸ *Cartesius.be*

²⁹ L. Wellens-De Donder, Philippe Vandermaelen, 1795-1869 (Brussel, 1969).

³⁰ C. Lemoine-Isabeau, La carte de Belgique et l'institut Cartographique Militaire (Dépot de la Guerre), 1830-1914 (Brussel, 1988).

gebied, zonder enig gevoel voor detail. Het projectgebied blijft gelegen in een gebied met een hoge bouwdensiteit. Ten noorden van het gebied is de huidige Sint-Baafskathedraal te herkennen.

Figuur 21. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.11 Kaart van Saurel (1841)

Onderstaande kaart, die bewaard wordt in de Gentse Universiteitsbibliotheek, dateert van 1841 en is van de hand van J.B. Saurel. Ook hier zien we dat het projectgebied gelegen is in een omvangrijk bouwblok. De precieze locatie is niet te achterhalen en gezien de kaart verder weinig details geeft, leert deze ons in feite weinig bijkomend.

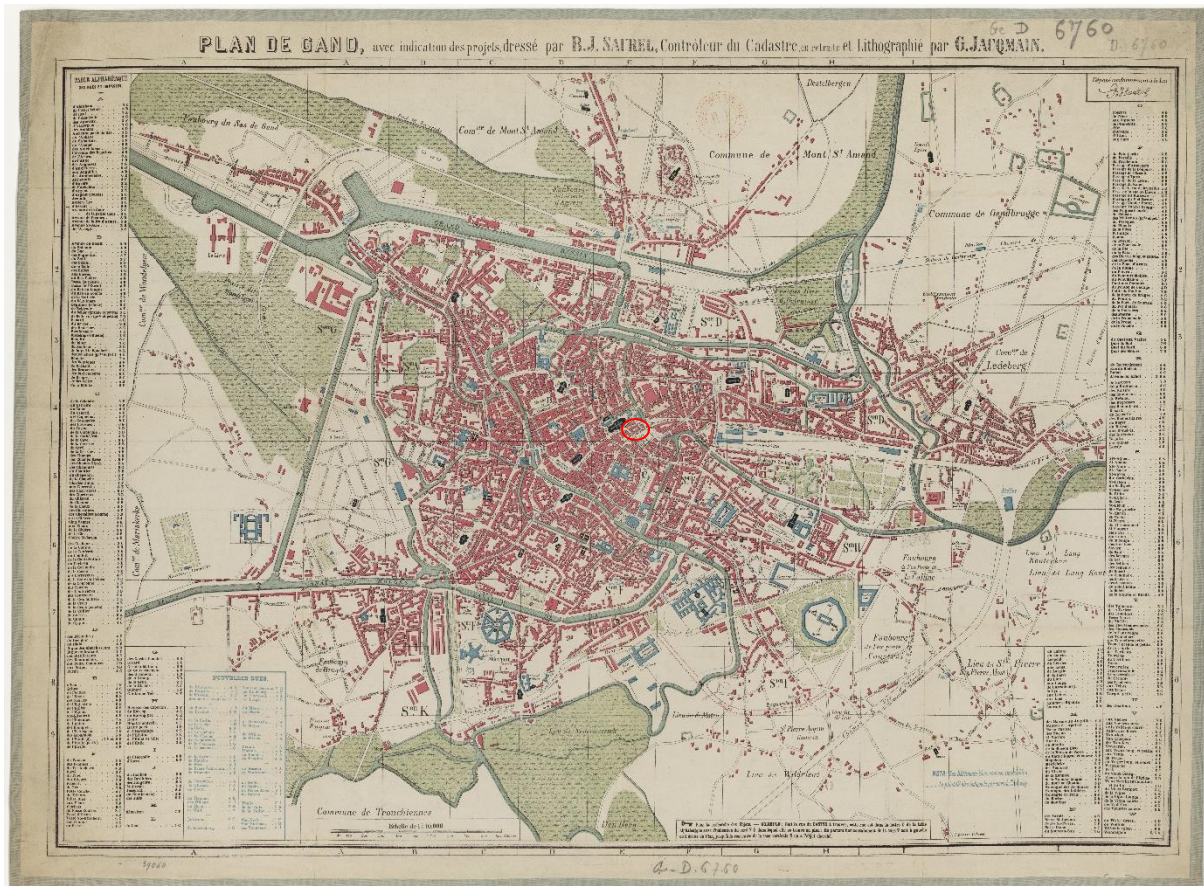

Figuur 22. Situering van het projectgebied op de kaart van Saurel.

3.3.2.12 Kaart van Saurel (1878).

Deze kaart is, net als de hoger beschreven kaart, van de hand van B.J. Saurel, controleur van het kadaster op rust.

Deze kaart toon wederom een status quo. Het projectgebied is gelegen in een bouwblok.

Figuur 23. Situering van het projectgebied op de kaart van Saurel.

3.3.2.13 Kaart van Hoste (1896-1899)

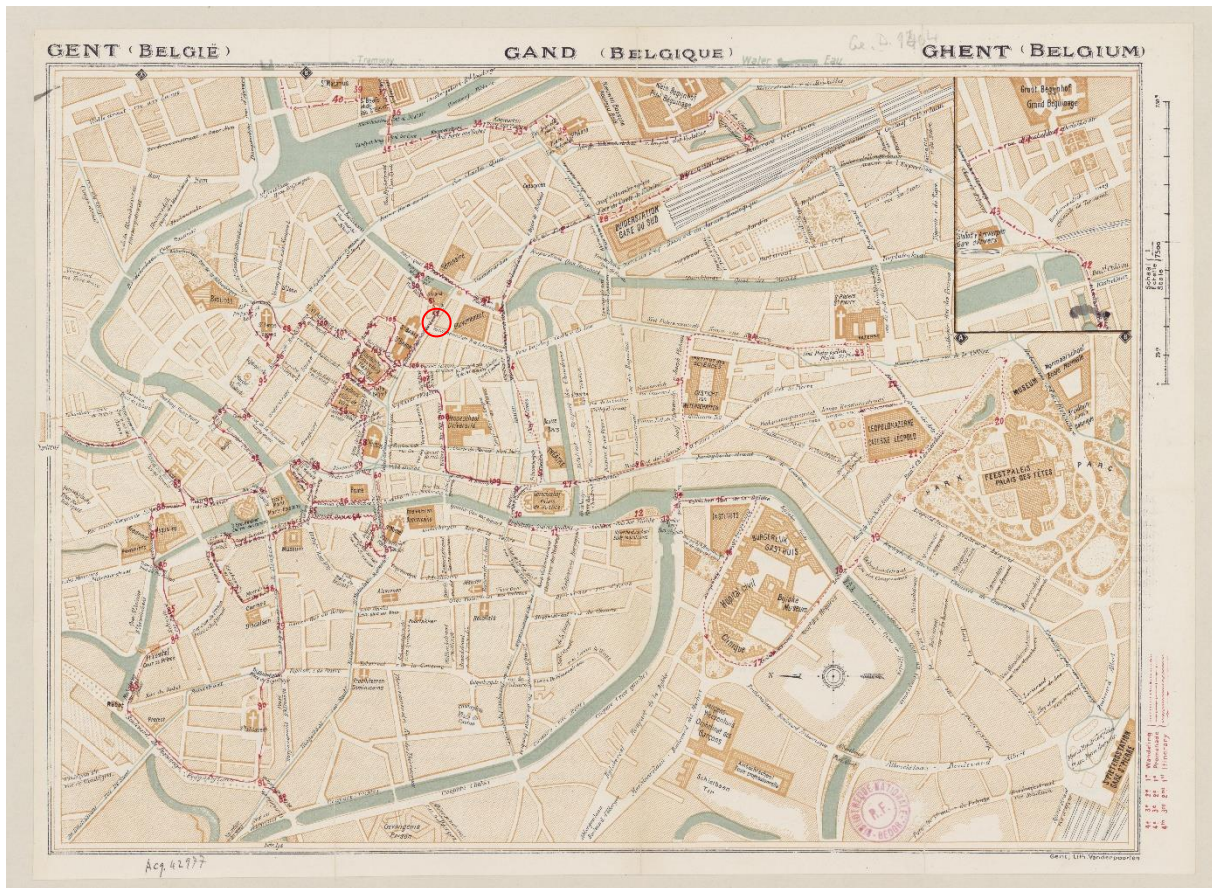
Onderstaande kaart betreft een detail van de kaart van Hoste, daterend uit de periode 1896-1899. Op deze kaart zien we duidelijk de Limburgstraat lopen, die het grote bouwblok in twee gekliefd heeft. De Limburgstraat werd aangelegd ten noorden van het projectgebied is gelegen op de hoek van de Gouvernementstraat en de Limburgstraat. Verdere details ontbreken op de kaart.

Figuur 24. Situering van het projectgebied op de kaart van Hoste.

3.3.2.14 Kaart van Vanderpoorten (1923)

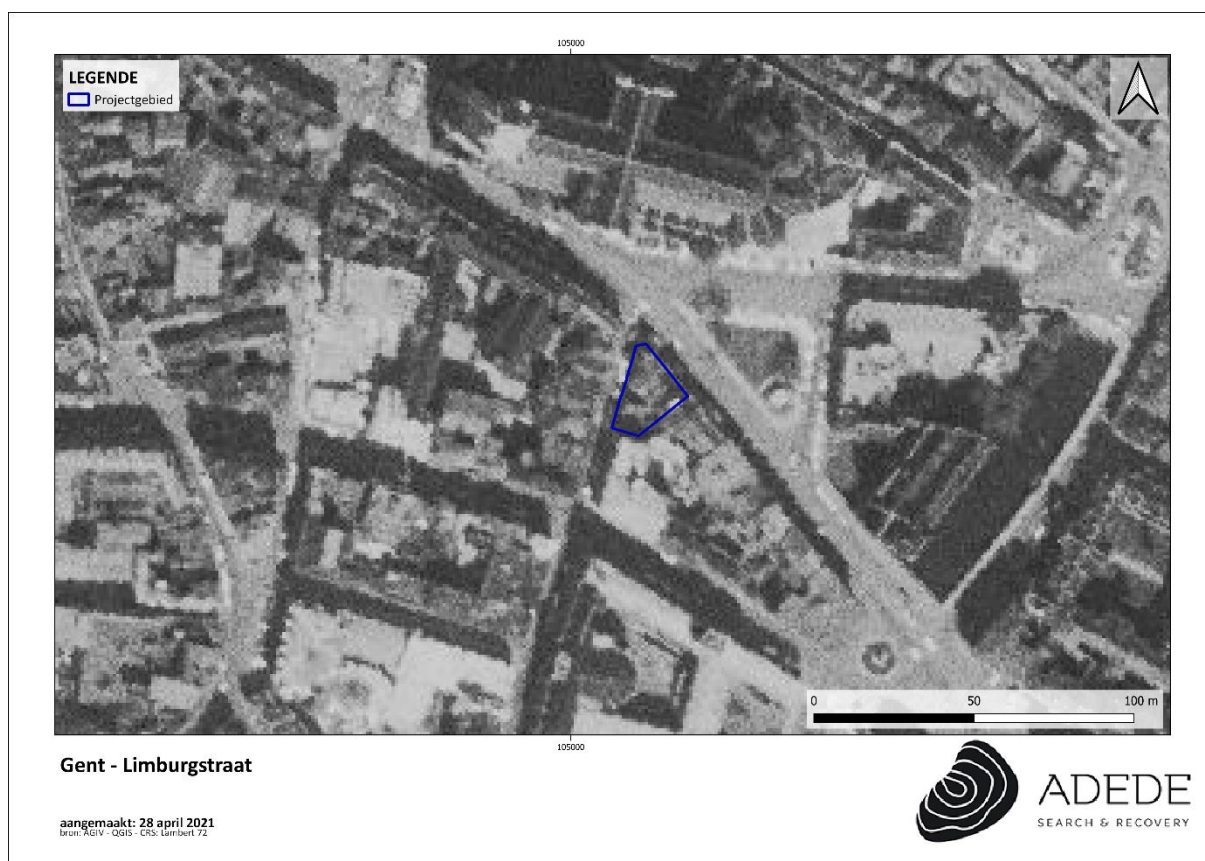
Op de kaart van Vanderpoorten is er weinig veranderd betreffende het projectgebied. Het blijft gelegen in een bouwblok en het plein ten noorden is herkenbaar. Gezien het gebrek aan detail, valt er verder weinig uit de kaart af te leiden.

Figuur 25. Situering van het projectgebied op de kaart van Vanderpoorten.

3.3.1 Luchtfoto 1971

Op de luchtfoto van 1971 is het projectgebied volledig bebouwd. Over de specifieke bebouwing op het gebied valt echter weinig te concluderen. Ten noorden van het gebied is de Sint-Baafskathedraal duidelijk zichtbaar. In vergelijking met recente luchtfoto's is het stratenpatroon ook ongewijzigd.

Figuur 26. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.

3.3.2 Luchtfoto 1979-1990

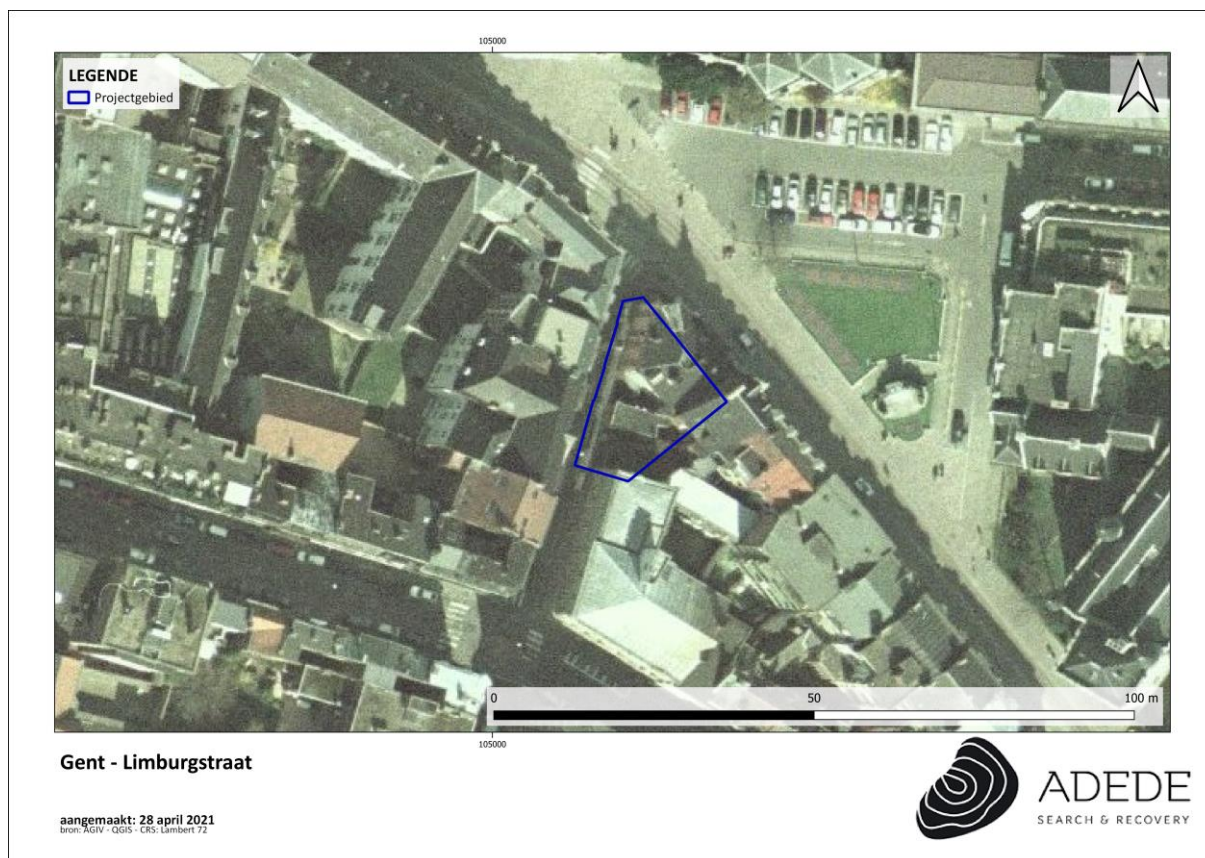
Op onderstaande luchtfoto zijn opnieuw de Sint-Baafskathedraal en het ongewijzigde stratenpatroon herkenbaar. Het projectgebied is wederom bebouwd.

Figuur 27. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.

3.3.3 Luchtfoto 2000-2003

Op onderstaande luchtfoto zijn opnieuw de Sint-Baafskathedraal en het ongewijzigde stratenpatroon herkenbaar. Het projectgebied blijft bebouwd.

Figuur 28. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003.

3.3.4 Luchtfoto 2008-2011

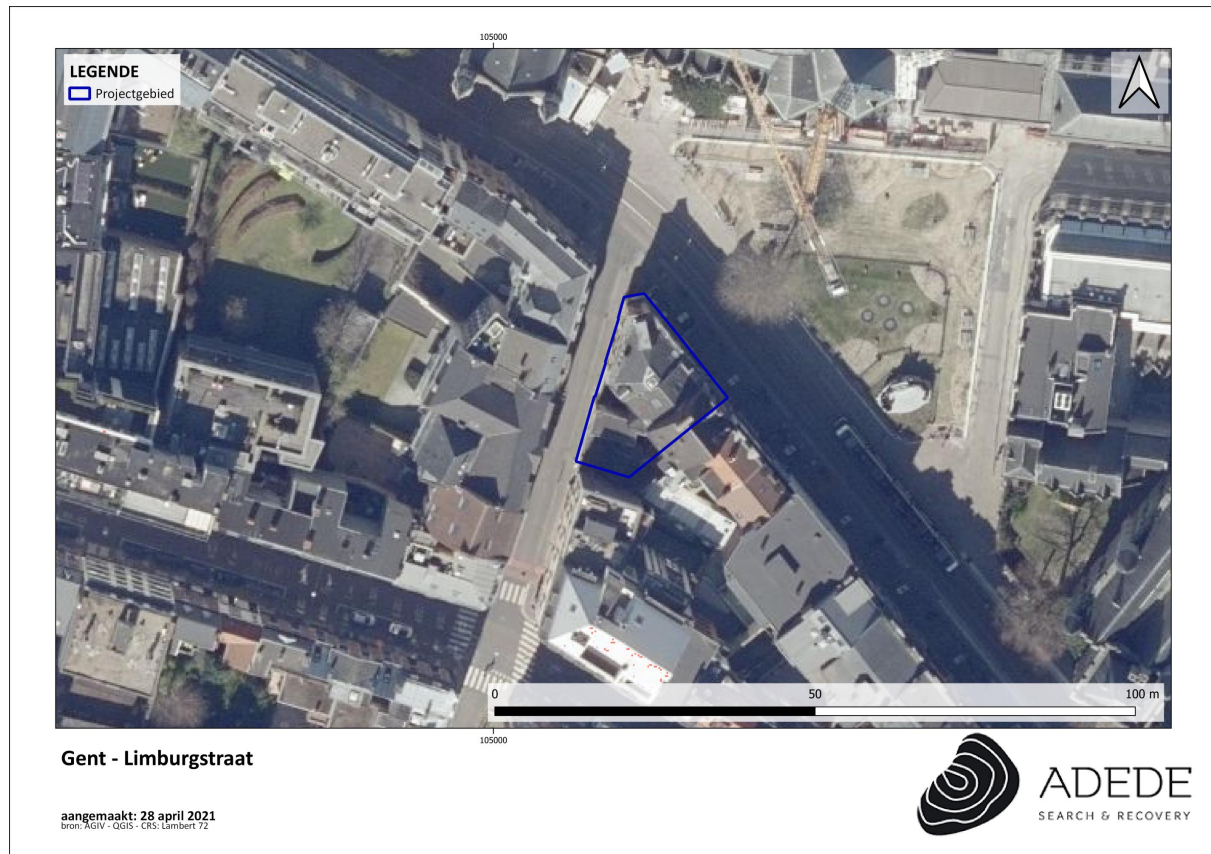
Onderstaande luchtfoto toont een status quo. Het projectgebied blijft bebouwd.

Figuur 29. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2008-2011.

3.3.5 Luchtfoto 2020

Onderstaande luchtfoto toont een status quo. Het projectgebied blijft bebouwd.

Figuur 30. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2020.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

Het projectgebied is gelegen binnen de oudste kern van middeleeuws Gent, de zogenaamde portus. Dit was een gebied van om en bij de 7 hectare, binnen een omwalling, die bij de Schelde aansloot. Binnen de portus liggen noemenswaardige gebouwen. In de eerste plaats is dit het Geraard de Duivelsteen, een burcht aan een bocht in de Schelde. De naam van deze burcht verwijst naar een 13^e-eeuwse eigenaar (maar uiteraard is de burcht zelf veel ouder). Echter is het onduidelijk wie haar eerste grafelijke bewoners waren, alsook wat haar betekenis was ten aanzien van het Gravensteen. De oudste schepenbank van Gent vergaderde in de 12^e eeuw op het wegenkruispunt voor de Sint-Janskerk, de huidige Sint-Baafskathedraal. Dit was het eerste bestuurlijke centrum van de portus. In het midden van de 10^e eeuw wordt in geschreven bronnen melding gemaakt van verkavelde en bewoonde percelen in de portus tussen de Leie en Schelde. Vermoedelijk waren dit omheinde erven met een hoofdgebouw en bijgebouwen van hout of leem. Deze erven stonden waarschijnlijk in het teken van landbouwactiviteiten, doch hielden de portusbewoners zich uiteraard bezig met handel.³¹ Aan de rand van de oude portusomwalling werd een marktplein aangelegd, die in het begin van de

³¹ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, 2007, p. 14-15.

14^e eeuw concreet vorm kreeg. Rondom deze *plaetse* verrezen het Belfort, de schepenhuisen en het hof van de kruisboogschutters van Sint-Joris.³²

3.4.1 Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving

Archeologienota, Maaseikstraat:

Geen verder onderzoek werd noodzakelijk geacht omwille van de geringe impact van de geplande werken op het bodemarchief.³³

Archeologienota, Seminariestraat:

Er werd specifiek een hoge verwachting voor de aanwezigheid van archeologische waarden uit de volle en late middeleeuwen vooropgesteld, omwille van het feit dat dit stadsdeel in de 13de eeuw bij de stad werd gevoegd. Ook konden de geplande werken de bodem verstoren. Daarom werd een proefputtenonderzoek geadviseerd.³⁴ Tijdens dit onderzoek werden onder het baksteenpuin naast een zwartgrijze laag, 3 sporen waargenomen, nl. een kuil met een vermoedelijke laat/postmiddeleeuwse datering en een muur die wellicht behoort tot de bebouwing voorafgaand aan de bouw van het huidige seminariegebouw en die afgedekt werd door een stratigrafisch recenter vloerniveau. Echter werd geoordeeld dat het vergunningsgebied geen archeologisch relevante site bevat. Verder archeologisch onderzoek in de vorm van een opgraving zou niet leiden tot kenniswinst.³⁵

Archeologienota, Sint-Baafskathedraal:

Er werd geconcludeerd dat er zich een archeologische site met een hoge archeologische waarde en een potentieel op kennisvermeerdering ter hoogte van het projectgebied bevindt. Voor de zones met geplande werken (behalve bij de crypte) werd geadviseerd over te gaan tot een werfbegeleiding bij de afbraakwerken gevolgd door een archeologische opgraving. Ter hoogte van de crypte is echter nog een verder vooronderzoek door middel van proefputten noodzakelijk.³⁶ Dit laatste had vnl. tot doel de diepte en aanwezigheid van de aanwezige grafkelders te achterhalen. De jongste grafkelders (jaren 1959) bevonden zich al op 16cm diepte. De twee eind 17^e-eeuwse grafkelders bevonden zich dan weer op een diepte van 20 en 25cm. Bij het verdiepen in de putten werden in de verschillende verstoorde lagen ook wat archeologische sporen gevonden. Het gaat om aardewerk, bouw materiaal,

³² A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, 2007, p. 16-17.

³³ Gunter Stoops, *Archeologienota Maaseikstraat te Gent (Gentbrugge, 2018)*.

³⁴ Stephanie Cousin & Annelies De Raymaeker, *Archeologienota Seminariestraat te Gent (Tienen, 2017)*.

³⁵ Laurane Dupont, Stephanie Cousin, Lawrence Dingens, Wouter Yperman & Annelies De Raymaeker, *Nota Seminariestraat te Gent (Tienen, 2018)*.

³⁶ Daphné Veraart, Tomas Bradt & Birgit Leenknegt, *Archeologienota Sint-Baafskathedraal te Gent (Ingelmunster, 2016)*.

tegels en metalen objecten als munten. Verder werd in de meest oostelijke proefput op -40cm een restant van een intacte kistbegroving gevonden.³⁷

Archeologienota, Sint-Baafskathedraal ventilatie:

Er werd besloten dat er zich een archeologische site bevindt ter hoogte van het projectgebied die gekenmerkt wordt door begraving (mogelijks 10^e-18^e eeuw) en eventueel sporen van een pre-stedelijke context en sporen van de middeleeuwse portus van Gent. De geplande werken zouden deze site maximaal verstoren. Er was een verwachting voor 11 skeletniveaus. Er werd rekening gehouden met ca. 309 begravingen op 100m². Daarom werd een archeologische opgraving (met complexe verticale stratigrafie) noodzakelijk geacht.³⁸

Archeologienota, Nederpolder 2-4, De Kleine Sikkel:

De Kleine Sikkel is een 13^e-eeuws huis in de Nederpolder. De sikkels in het boogveld van de hoofddeur verwijzen naar de familie Vander Sickelen. Dit gerestaureerd huis is een *steen*, een term die sinds de middeleeuwen wordt gebruikt voor stoere, uit natuursteen opgebouwde huizen. *Stenen* stonden symbool voor de macht van de stadselite, *de erfachtige lieden*. De huizen waren opgetrokken in grijze kalksteen uit Doornik. Dit verklaart de vele aangetroffen sporen van Doornikse kalksteen in de buurt van het projectgebied (zie de CAI-analyse).³⁹ Er werd geoordeeld dat het projectgebied zich in een historische en archeologische belangrijke zone bevindt. Er werd uitgegaan van goed bewaard bodemarchief, dat vnl. betrekking lijkt te hebben op perioden vanaf de volle middeleeuwen, al zijn vondsten uit de vroege middeleeuwen (Merovingische periode) en zelfs de Romeinse tijd niet uit te sluiten. Er werd dan ook vlakdekkend archeologisch onderzoek geadviseerd.⁴⁰

Archeologienota, Zandberg:

De archeologienota ging gepaard met een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem in de vorm van 3 proefputten omdat het bureauonderzoek een heel hoog archeologisch potentieel aangaf (voor welke perioden werd in de bureaustudie niet nader gedefinieerd; vermoedelijk vanaf de vroege en volle middeleeuwen). De sporen waren vnl. een opeenvolgen van ophogingspakketten met meer of minder zand (midden en tweede helft 12de eeuw) en (organisch) materiaal (ca. 1200). Er werden twee kuilen aangetroffen waarvan één ouder dan de 12e eeuw. De cultuurlaag uit de vroege middeleeuwen moet weggegraven geweest zijn. Er werd een werfbegeleiding tijdens de werken

³⁷ Daphné Veraart & Tomas Bradt, *Archeologienota Proefputtenonderzoek Sint-Baafskathedraal te Gent* (Ingelmunster, 2017).

³⁸ Tomas Bradt, Lise Demeulemeester & Birgit Leenknecht, *Archeologienota Sint-Baafskathedraal Ventilatie te Gent* (Ingelmunster, 2018).

³⁹ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, 2007, p. 20-21.

⁴⁰ Geert Vermeiren, Marie-Anne Bru & Peter Steurbaut, *Archeologienota Nederpolder 2, Kleine Sikkel te Gent* (Gentbrugge, 2018).

voorgesteld met als voornaamste onderzoeksvraag de topografie en historische opbouw van het plein te documenteren van noord naar zuid en in de Onderstraat, om alsnog een verklaring te krijgen voor de grote graad aan ‘menselijke’ erosie op deze openbare plaats.⁴¹

Archeologienota, Sint-Jansvest:

Gezien de beperkte impact van de geplande werken en het feit dat delen van het projectgebied reeds zwaar verstoord waren, kon met aantoonbare zekerheid gesteld worden dat een verder onderzoek in het kader van de toekomstige werken niet ging leiden tot nuttige kenniswinst.⁴²

Archeologienota, Krook, Sint-Jansvest, Brabantdam:

Gezien de beperkte impact van de geplande werken, en het feit dat de af te graven zone ter hoogte van het perceel aan de Sint-Jansvest reeds volledig archeologisch onderzocht is én ingekleurd is als “gebied waar geen archeologie verwacht wordt” (472 m²) (Ministerieel besluit 20 november 2016), kon met aantoonbare zekerheid gesteld worden dat een verder onderzoek in het kader van de toekomstige werken niet ging leiden tot nuttige kenniswinst.⁴³

Archeologienota, Brabantdam, De Krook (deel twee bovenstaande archeologienota):

Gezien de beperkte impact van de geplande werken, en het feit dat de af te graven zone ter hoogte van het perceel aan de Sint-Jansvest reeds volledig archeologisch onderzocht is én ingekleurd is als “gebied waar geen archeologie verwacht wordt” (472 m²) (Ministerieel besluit 20 november 2016), kon met aantoonbare zekerheid gesteld worden dat een verder onderzoek in het kader van de toekomstige werken niet ging leiden tot nuttige kenniswinst.⁴⁴

Archeologienota, Sint-Jansvest 18:

Er werd aan het terrein een hoge archeologische verwachting gegeven voor wat betreft sites uit de volle en late middeleeuwen en de nieuwe tijden (12^e eeuw tot het heden). Daarnaast was het niet onmogelijk dat er ook sporen uit de vroege middeleeuwen, de Romeinse periode of oudere archeologische periodes aanwezig waren. Daarom werd verder vooronderzoek (in uitgesteld traject), met ingreep in de bodem door middel van proefputten, geadviseerd.⁴⁵ Het proefputtenonderzoek heeft aangetoond dat het perceel in de volle middeleeuwen (en mogelijks nog eerder) in gebruik was als landbouwgrond. Resten van een wal werden mogelijks aangesneden (omstreeks 1100 werd de Ketelvest uitgegraven en werd de aarde gebruikt om een wal op te werpen aan de stadszijde). De

⁴¹ Geert Vermeiren, *Archeologienota Zandberg te Gent (Gentbrugge, 2020)*.

⁴² Marie-Anne Bru, Geert Vermeiren & Peter Steurbaut, *Archeologienota Sint-Jansvest te Gent (Gentbrugge, 2017)*.

⁴³ Marie-Anne Bru, Geert Vermeiren, Peter Steurbaut, *Archeologienota Krook, Sint-Jansvest, Brabantdam te Gent (Gentbrugge, 2017)*.

⁴⁴ Marie-Anne Bru, *Archeologienota Brabantdam, De Krook te Gent (Gentbrugge, 2019)*.

⁴⁵ Bert Acke & Maarten Bracke, *Archeologienota Sint-Jansvest 18 te Gent (Moerbeke-Waas, 2018)*.

lagen konden op basis van het aangetroffen aardewerk gedateerd worden in de 14de -15de eeuw. Ook werden puinlagen aangetroffen (na het opgeven van de wal werd stelselmatig land ingewonnen op de Ketelvest door het storten van puin).⁴⁶ Ten slotte werden funderingen aangetroffen die te linken zijn aan het huidige pand en niet verder teruggaan dan de 18de -19de eeuw. Verder archeologisch onderzoek werd niet noodzakelijk geacht.⁴⁷

3.4.2 CAI Indicatoren

CAI-melding	Locatie	Datering	Beschrijving
333080	0m (W)	middeleeuwen	Het betreft een aantal losse vondsten. Het gaat om glas, Pingsdorf en reducerend gebakken aardewerk.
333279	0m (N)	Volle middeleeuwen	Het betreft aangetroffen resten in baksteen.
333070	10m (W)	Volle middeleeuwen	Het gaat hier om een kelder in Doornikse kalksteen. Doornikse kalksteen vormde het bouw materiaal voor zgn. <i>stenen</i> , huizen van de <i>erfachtige lieden</i> . ⁴⁸ Sporen van de originele vlakke houten zoldering waren ook aanwezig. In de bovenbouw waren er muurresten in opstand tot aan de dakrand. De originele doorbrekingen en toegang met drempel in de westwand werden in jongere tijd met baksteen overwelfd.
160572	0m (Z)	Volle middeleeuwen	Het gaat hier om enkele moeilijk te duiden sporen die op basis van het aangetroffen aardewerk ten vroegste in het midden van de 12de eeuw kunnen gedateerd worden.
333277	20m (NW)	Volle middeleeuwen	Het betreft resten in Doornikse kalksteen, tweebeukig door een rij zuilen waarvan één, met knopkapiteel, in situ is teruggevonden.
333278	30m (NW)	Late middeleeuwen	Het betreft resten in baksteen.
		Nieuwste tijd	Hier gaat het om resten uit de 'industriële tijd'. Het

⁴⁶ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, 2007, p. 16.

⁴⁷ Bert Acke, Maarten Bracke, Gwendy Wyns, Julie Hagen & Paulien Fonteyn, *Nota Sint-Jansvest 18 te Gent (Moerbeke-Waas, 2019)*.

⁴⁸ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, 2007, p. 20-21.

			betreft asladen en de fundering van een stoomketel.
333285	40m (NW)	Onbekend	Het gaat in eerste instantie om een circulair spoor. Dit is opgevuld met archeologisch materiaal, vnl. aardewerk en organisch materiaal. Het betreft in dit geval een tonput waarvan het hout nog kon waargenomen worden. Ook werd grijs en rood aardewerk ontdekt. Ten slotte vond men resten in baksteen en Doornikse kalksteen, behorend tot gebouwen daterend voor de bouw van het klooster.
333276	50m (NW)	Volle middeleeuwen	Het betreft resten in Doornikse kalksteen. Deze vallen nergens samen met perceelsgrens. De resten in baksteen lijken wel overeen te komen met de perceelsgrens.
333275	50m (NW)	Late middeleeuwen	Het betreft resten in Doornikse kalksteen, haaks op de Limburgstraat, met de oostwand onder de huidige straat. Ook werden resten van de oorspronkelijke bevloering gevonden. De site werd niet voor het begin van de 13de eeuw opgetrokken. Dit kon via aardewerk in muren worden gedateerd.
333271	70m (NW)	Prehistorisch, Romeinse Tijd, Merovingische periode	Prehistorisch, Romeins en Merovingisch aardewerk (in secundaire positie door bioturbatie).
		Volle middeleeuwen	Het betreft een greppel met grijs en rood aardewerk (met ongeveer dezelfde inhoud als de kuil).
		Onbekend	Het betreft resten in baksteen verspreid over het terrein.
		Volle middeleeuwen	Er werd een kuil in de moederbodem ontdekt met divers archeologisch materiaal. Het gaat om Frans rood beschilderd aardewerk, handgevormd aardewerk, aardewerk met schelpengruismagering en Pingsdorfaardewerk (vermoedelijk uit de 10 ^e eeuw).
		Nieuwe tijd	Het betreft de resten van een bakstenen waterput

			die in de post-middeleeuwse periode (nieuwe tijd) kan gesitueerd worden.
333387	100m (NW)	Romeinse tijd	Het gaat hier om een brandrestengraf. De onversierde urne was vervaardigd in bruine klei en werd afgedekt door een deksel. Het graf bevond zich op een diepte van 1,20 tot 1,50 m.
218016	100m (NW)	Late tot post-middeleeuwen	De meeste vondsten werden gedaan in de verstoorte lagen tussen de muur- en grafkelderstructuren, wel allemaal in de zone van de crypte. Het gaat om tegelfragmenten, aardewerk en ook enkele metaalvondsten (waaronder enkele laatmiddeleeuwse muntjes). Zie archeologienota Sint-Baafskathedraal.
		Middeleeuwen	Het archeologische vooronderzoek in de crypte van de Sint-Baafskathedraal bracht reeds op -16cm diepte enkele muurstructuren in Doornikse kalksteen aan het licht. Vermoedelijk vallen deze te linken met funderingen en kettingmuren van de 12de eeuwse romaanse crypte. Zie archeologienota Sint-Baafskathedraal.
		17 ^e eeuw	Het gaat hier om de eerder besproken grafkelders. Zie archeologienota Sint-Baafskathedraal.
		Onbekend	In de meest oostelijke put werd zicht verkregen op begravingen in houten grafkisten. Op een diepte van 40cm kwam een eerste restant van een weliswaar sterk verstoorte begraving aan het licht. Een tweede beter bewaarde en intacte begraving kwam in dezelfde put aan het licht op -85cm. Beiden waren met het hoofd in het westen begraven. Een specifieke datering voor deze begravingen kon niet achterhaald worden. Ze bevinden zich in de kooromgang van de gotische crypte, die gebouwd werd in op het einde van de 13 ^{de} , begin van de 14de eeuw.

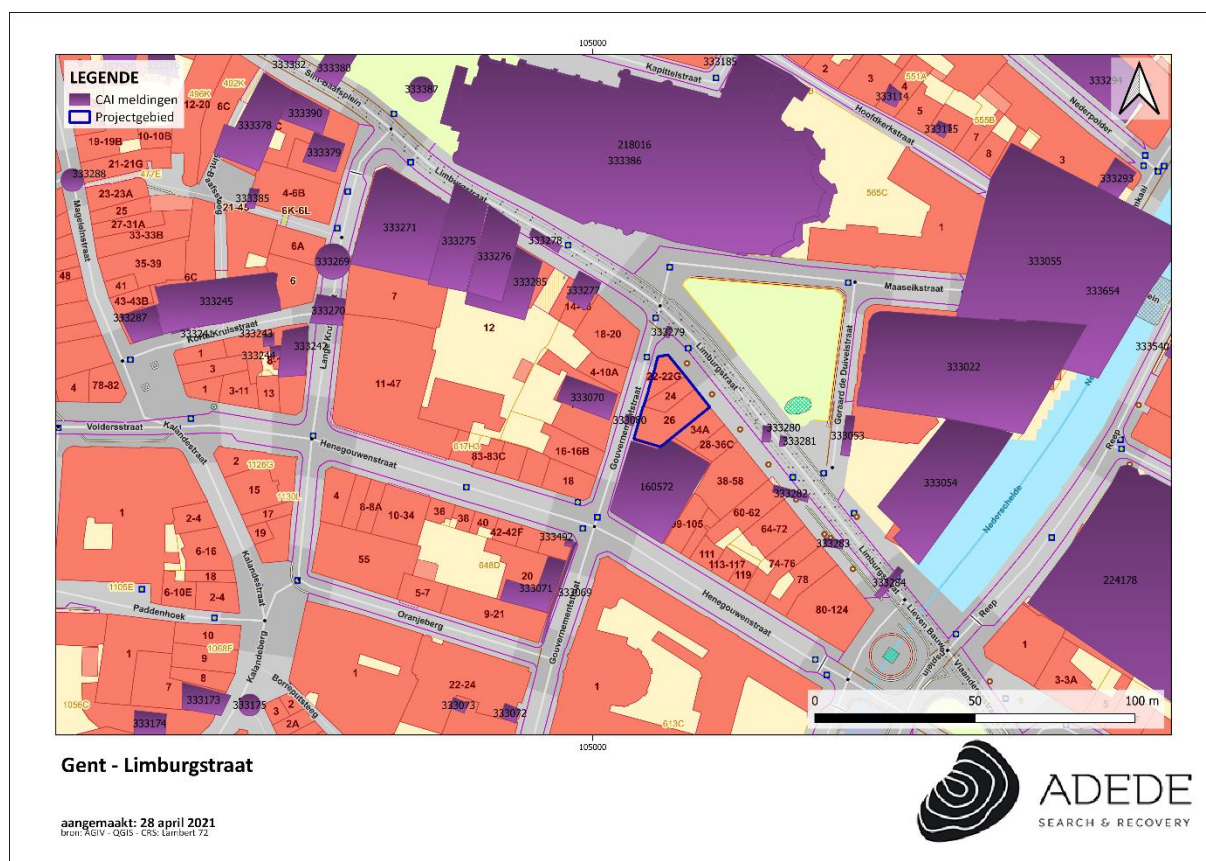
			Het skelet dat slechts op een diepte van 40cm aan het licht kwam, zal vermoedelijk begraven zijn geweest na een verhoging van de cryptevloer. Zie archeologienota Sint-Baafskathedraal.
333386	50m (NW)	Volle middeleeuwen tot nieuwe tijd	De Sint-Baafskathedraal. De oudste materiële sporen stammen uit de twaalfde eeuw en verwijzen naar de Romaanse, driebeukige opvolger van de eerste stadskerk. ⁴⁹ De kathedraal was in feite de vroegere Sint-Janskerk. Van de oudste kerk (mogelijks 10de eeuw) zijn geen sporen bewaard. Schriftelijke bronnen vermelden wel een 10de-eeuwse volkskerk. Na de romaanse voorganger, werd het een gotische kerk (1274-1353) en een kapittelkerk (16de eeuw, tot 1540).
		Late middeleeuwen	Er werd een tegel ontdekt uit roodbakkende klei. Het stelt een naar links gewende man voor met een lange puntbaard en een grote neus (vermoedelijk uit de 14e eeuw).
980146	50m (N)	Middeleeuwen tot nieuwe tijd	Zie archeologienota Sint-Baafskathedraal.
333280	10m (NO)	Volle middeleeuwen	Het betreft resten in baksteen.
333281	10m (NO)	Middeleeuwen	Het betreft resten in baksteen. Vermoedelijk behoort dit tot dezelfde structuur als 333280.
333282	10m (O)	Volle middeleeuwen	Het betreft resten in Doornikse kalksteen en baksteen.
333055	80m (NO)	Vroege middeleeuwen	Niet nader gedefinieerd (haven?)
		NVT	Sporen van de verplaatsing van de Schelde.
		16 ^e eeuw	Het betreft constructieresten met bakstenen, te linken aan boogbrug over de Schelde. Deze is te dateren ca. 1527-1528.
		16 ^e eeuw	Het betreft kaaimuren mbt. de brug die gebouwd

⁴⁹ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, 2007, p. 15.

			werd ca. 1527-1528.
333654	80m (NO)	Late middeleeuwen	Het betreft restanten van een grotendeels uitgebroken kasseiniveau. Het gaat om restanten van een wegniveau, bestaande uit kasseistenen. De stenen lagen gefundeerd in een blauwgroene zandlaag. Het kasseiniveau bevond zich meer dan 2 meter onder het huidige wegdek, en onder de grondwatertafel. Bovenop de kasseien lag een afvallaag met heel wat scherven grijs aardewerk, dat elders bij de opgravingen bijna niet werd aangetroffen. De kasseien zijn dus mogelijk te dateren in de late middeleeuwen.
		16 ^e eeuw	Er werden fundamenteën van bakstenen muren aangetroffen. De bakstenen fundamenteën behoren tot eerdergenoemde 16de-eeuwse brug, die verschillende malen werd aangepast en uitgebreid, en tot de kaaimuren die aansloten op deze brug. Ook werd naast de brug een watertrap aangetroffen. De bakstenen fundamenteën werden herhaaldelijk aangepast en uitgebreid, tot in de 20ste eeuw.
		17 ^e eeuw	Het gaat hier om puinlagen met afval van majolica- en faienceproductie. Er werden drie puinlagen aangetroffen waarin zich een groot aantal fragmenten van proenen, kokers, pennen en halfafgewerkte majolica- en faienceproducten bevond. In het Gerard de Duivelsteen, in de onmiddellijke nabijheid van het Bisdomplein, was er tussen 1654 en 1675 een manufactuur van pottenbakker Stockholm. De aangetroffen afvalproducten zijn met 99,99% zekerheid toe te schrijven aan deze pottenbakker (1654-1675).
		19 ^e eeuw	Er werden restanten van een deels uitgebroken kasseiniveau aangetroffen. Het gaat om restanten van een wegniveau, bestaande uit kasseistenen,

			waarschijnlijk veldstenen. Het kasseiniveau is hoogstwaarschijnlijk te zien op een afbeelding van De Noter uit 1822.
333293	120m (NO)	Middeleeuwen	Het betreft sporen in een zijgevel. Het gaat om resten in hout en sporen van vakwerkbouw.
333022	60m (O)	Volle middeleeuwen	Er werden afvalkuilen aangetroffen. De vondsten komen uit een put langs de Schelde en uit de verschillende kokers (op twee verschillende plaatsen). Er werden verschillende vondsten gedaan. Het gaat om grijs en rode waar (o.a. hoogversierde waar), vroeg steengoed en paffrath- en Andennekeramiek. Uit de kokers kwam Pingsdorfkeramiek, Andennekeramiek en schelpenwaar. De oudste resten zijn te dateren in de 11de of 12de eeuw. Het terrein werd wel grotendeels afgegraven tot op de moederbodem in vroegere periodes bij het bouwen van de kelders.
		17 ^e eeuw	Het betreft een jongensweeshuis en muziekconservatorium, dat gelegen was op de plaats van de huidige Nationale Bank, maar nu verdwenen is (1662-1903).
333053	50m (O)	Middeleeuwen	Het betreft noord-zuid gerichte muurresten in Doornikse kalksteen, langs de rooilijn van de voormalige Nederscheldestraat.
		Onbekend	Het betreft oost-West-georiënteerde muurresten in baksteen.
980879	50m (O)	Late middeleeuwen tot nieuwste tijd	Het betreft een zeer geringe densiteit aan vondsten en sporen. Het gaat om een afgesleten fragment dierlijk botmateriaal en één fragment aardewerk in secundaire context. Dateringen zijn onbepaald.
333054	50m (O)	Volle middeleeuwen	Het betreft muurresten in Doornikse kalksteen, zowel ondergronds als bovengronds.
		17 ^e eeuw	Resten uit productieproces van faïence. Dit moet gekoppeld worden aan gegevens over een atelier

			van Hollands porselein in dit gebouw.
333284	100m (ZO)	Late middeleeuwen	Het betreft resten in baksteen (mogelijks deel van 333283).
333283	80m (ZO)	Late middeleeuwen	Het betreft resten in baksteen, mogelijks sporen van een keldervenster.
333540	120m (NO)	17 ^e eeuw	Het betreft het Capucinessenklooster, met Balegemse zandsteenblokken met steenhouwersmerktekens.
224178	150m (ZO)	Late middeleeuwen tot nieuwe tijd	Zie archeologienota en nota Seminariestraat hierboven.
333069	70m (ZW)	Vroege middeleeuwen	Het betreft een afval- en ophogingslaag. Concreet gaat het om een zwarte, kleiige stratigrafische eenheid, met een rijke hoeveelheid archeologisch materiaal. Het gaat om keramiek (schelpenkeramiek, badorfkeramiek, grijs gebruiksaardewerk, vroeg grijs aardewerk, Franse importkeramiek, Pingsdorfachtige keramiek, en Andennekeramiek) en (bewerkt) been. Twee scherfjes zijn mogelijk secundair.
		Middeleeuwen	Het betreft relatief grote houtskoolconcentraties.
		Volle middeleeuwen	Het gaat om zwarte, ronde verkleuringen die in profiel puntig toelopen. Hiermee geassocieerd zijn sporen van een horizontaal liggende balk, gegraven in zandig pakket. Het zou om een weg- of funderingsbalk kunnen gaan die ouder kan zijn (of gelijktijdig) met de afval- en ophopingslaag.
333492	70m (ZW)	Late middeleeuwen	Het betreft resten in Doornikse kalksteen.
333071	70m (ZW)	Volle middeleeuwen	Het betreft muurresten in Doornikse kalksteen.

Figuur 31. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.

4 Besluit

Het projectgebied is gelegen in de Limburgstraat, in de historische binnenstad van Gent ter hoogte van de Sint-Baafskathedraal. De Gentse binnenstad heeft uiteraard een grote waarde vanuit een archeologisch en historisch perspectief. Op basis van de bevindingen van het uitgevoerde bureauonderzoek kan een hoge archeologische verwachting geformuleerd worden voor de perioden vanaf de volle middeleeuwen tot de nieuwste tijd. Dit moet uiteraard gekoppeld worden aan de locatie van het projectgebied binnen de oude portus van Gent, de eerste middeleeuwse stadskern die voornamelijk vanaf de 9^e eeuw tot ontwikkeling kwam. De CAI-analyse wijst inderdaad op een groot aantal archeologische vondsten in de directe omgeving van het plangebied die gesitueerd kunnen worden in de volle en late middeleeuwen. Echter zijn oudere vondsten niet uit te sluiten. Zo werd een brandrestengraf uit de Romeinse tijd in de buurt van het gebied ontdekt. Tevens zijn resten uit de vroege middeleeuwen niet ondenkbaar. In de buurt van de Zandberg zou zich immers in de 7^e eeuw een agrarische nederzetting bevonden hebben. De lokale Gentse context en geschiedenis dient hierbij zeker in rekening gebracht te worden. Wat betreft de nieuwste tijd kan bijvoorbeeld aandacht besteed worden aan de geschiedenis van Gent als een belangrijk centrum van industrie.

Op basis van de geraadpleegde historische kaarten kan vastgesteld worden dat het projectgebied steeds bebouwd is geweest. Een mogelijk gevolg is dat het premiddeleeuwse bodemarchief hierdoor geroerd kan zijn. Echter valt dit op basis van een bureaustudie niet te staven. Aan de hand van de historische kaarten kan een fasering van de directe omgeving van het onderzoeksgebied vastgesteld worden. Zo is op de kaart van Deventer een religieus gebouw zichtbaar ten zuiden van het onderzoeksgebied in de nabijheid van het projectgebied. Dit bouwwerk werd echter niet weergegeven op het panoramisch zicht van Gent. Een tweede vaststelling is dat de bouwblok waartoe ook het projectgebied behoort, initieel groter was en zich verder ten noorden strekte. Pas eind 19^e eeuw (kaart van Saurel 1878) wordt deze bouwblok opgebroken en de Limburgstraat aangelegd waardoor het huidige plangebied langsheen deze straat kwam te liggen. Ten noorden komt het huidige Maaseikplein te liggen. Gezien de datering van de 3 gebouwen eind 19^e eeuw valt niet uit te sluiten dat deze gelijktijdig of in navolging van deze wijzigingen zijn gebouwd. De bebouwing weergegeven binnen het primitief kadaster vertoont rijwoningen langsheen de huidige Gourvenementstraat. Archeologische resten kunnen zich reeds onder het maaiveld bevinden.

Bovendien zijn de geplande werken van die aard dat ze een grote impact kunnen hebben op de bodem en het bodemarchief. Dit voornamelijk aan de achtergelegen zijde met een verdieping tot 1.6 meter en het verdiepen van de bestaande kelder tot 1 meter diepte.

Bijgevolg kan gesteld worden dat deze werken ongetwijfeld een verstorende impact zullen hebben op dieper gelegen archaeologica met een hoog kennisvermeerderingspotentieel. Daarom wordt een vooronderzoek met ingreep in de bodem in de vorm van proefputten geadviseerd. De modaliteiten van dit onderzoek worden toegelicht in het Programma Van Maatregelen.

5 Bibliografie

Acke B. & Bracke M., 2018, Archeologienota Sint-Jansvest 18 te Gent (Oost-Vlaanderen), Acke & Bracke bvba Archeologisch Rapport 44, Moerbeke-Waas.

Acke B., Bracke M., Wyns G., Hagen J. & Fonteyn P., 2019, Nota Sint-Jansvest 18 te Gent (Oost-Vlaanderen), Acke & Bracke bvba Archeologisch Rapport 44, Moerbeke-Waas.

Bracke W., 2009, 'De kaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris', in: s.n., De Grote Atlas van Ferraris, Tielt.

Bradsky T., Demeulemeester L. & Leenknecht B., 2018, Archeologienota Sint-Baafskathedraal Ventilatie te Gent (Oost-Vlaanderen), Monument Vandekerckhove nv Archeologisch Rapport, Ingelmunster.

Bru M., 2019, Archeologienota Brabantdam, De Krook te Gent (Oost-Vlaanderen), Stadsarcheologie Gent Archeologisch rapport, Gentbrugge.

Bru M., Vermeiren G. & Steurbaut P., 2017, Archeologienota Sint-Jansvest te Gent (Oost-Vlaanderen), Stadsarcheologie Gent Archeologisch rapport, Gentbrugge.

Bru M., Vermeiren G. & Steurbaut P., 2017, Archeologienota Krook, Sint-Jansvest, Brabantdam te Gent (Oost-Vlaanderen), Stadsarcheologie Gent Archeologisch rapport, Gentbrugge.

Bogemans F., 2005, Legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen, Brussel.

Capiteyn A., Charles L. & Laleman M.C., 2007, Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst, Amsterdam.

Charles L. & Laleman M.C., 2006, Het Gent Boek, Gent.

Cousin S. & De Raymaecker A., 2017, Archeologienota Seminariestraat te Gent (Oost-Vlaanderen), Studiebureau Archeologie bvba Archeologisch Rapport, Tienen.

Decavele J., 2010, De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie, Gent.

De Coene K., Ongena T., Stragier F., Vervust S., Bracke W. & De Maeyer P., 2012, 'Ferraris, the Legend', in: Cartographic Journal 49 (1), 30-42.

De Smet A., 1974, 'Le Général-Comte de Ferraris et la carte des Pays-Bas autrichiens, in s.n., Album Antoine De Smet, Brussel.

Dupont L., Cousin S., Dingens L., Yperman W. & De Raymaecker A., 2018, Nota Seminariestraat te Gent (Oost-Vlaanderen), Studiebureau Archeologie bvba Archeologisch Rapport, Tienen.

Janssens D., 2018, Archeologienota Prinsenhof 30 te Gent (Oost-Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 323, Gent.

Laleman M.C. et al., 2014, Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent, nr. 68, Gent.

Lemoine-Isabeau C., 1986, 'Eugène Henry Fricx' in: Lexicon der Geschichte der Kartografie (boek 1), 242-243.

Lemoine-Isabeau C., 1984, Les militaires et la cartographie des Pays-Bas méridionaux et de la principauté de Liège à la fin du XVIIe et au XVIIIe siècle, Brussel.

Rutte R. & Vannieuwenhuyze B., 2018, Stedenatlas Jacob van Deventer. 226 stadsplattegronden uit 1545-1575, Bussum – Tielt.

Stoops G., 2018, Archeologienota Maaseikstraat te Gent (Oost-Vlaanderen), Stadsarcheologie Gent Archeologisch rapport, Gentbrugge.

Veraart D. & Bradt T., 2017, Archeologienota Proefputtenonderzoek Sint-Baafskathedraal te Gent (Oost-Vlaanderen), Monument Vandekerckhove nv Archeologisch Rapport, Ingelmunster.

Veraart D., Bradt T. & Leenknecht B., 2016, Archeologienota Sint-Baafskathedraal te Gent (Oost-Vlaanderen), Monument Vandekerckhove nv Archeologisch Rapport, Ingelmunster.

Vermeiren G., 2020, Archeologienota Zandberg te Gent (Oost-Vlaanderen), Stadsarcheologie Gent Archeologisch rapport, Gentbrugge.

Vermeiren G., Bru M. & Steurbaut P., 2018, Archeologienota Nederpolder 2, Kleine Sikkels te Gent (Oost-Vlaanderen), Stadsarcheologie Gent Archeologisch rapport, Gentbrugge.

Wellens-De Donder L., 1969, Philippe Vandermaelen, 1795-1869, Brussel.

Websites:

cartesius.be

geopunt.be

cai.onroerenderfgoed.be

<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/2504/bijlagen/12058>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121063>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Boudewijn_II_van_Vlaanderen

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.....	- 35 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	- 36 -
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.....	- 37 -
Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.....	- 38 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.....	- 39 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 40 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.....	- 41 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.....	- 42 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 43 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	- 44 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op het Panoramisch zicht op Gent 1534	- 49 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Deventer	- 51 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Braun & Hogenberg	- 52 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx.....	- 53 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de stadskaart van Fricx.	- 54 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret	- 55 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.....	- 56 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Goethals.....	- 57 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van De Vreese.....	- 58 -
Figuur 20. Situering van het projectgebied op het primitief kadaster.....	- 59 -
Figuur 21. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	- 60 -
Figuur 22. Situering van het projectgebied op de kaart van Saurel.	- 61 -
Figuur 23. Situering van het projectgebied op de kaart van Saurel.	- 62 -
Figuur 24. Situering van het projectgebied op de kaart van Hoste.....	- 63 -
Figuur 25. Situering van het projectgebied op de kaart van Vanderpoorten.	- 64 -
Figuur 26. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.	- 65 -
Figuur 27. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.	- 66 -
Figuur 28. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003.	- 67 -
Figuur 29. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2008-2011.	- 68 -
Figuur 30. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2020.	- 69 -
Figuur 31. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.	- 80 -

